

GİRİŞ

'Modern sosyoloji', klasik sosyoloji ile çağdaş sosyoloji arasında yer alan ve genel olarak on dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın son çeyreği arasında kalan dönemde geliştirilen teorik yaklaşımları ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

İŞLEVSELÇİLİK (FONKSİYONALİZM)

Modern dönem sosyolojinin temel yaklaşımlarından biri olan işlevselcilik, 20. yüzyılın büyük bölümünde hem sosyolojide hem de sosyal antropolojide önemli bir etkiye sahip olmuştur. İşlevselcilik, en genel hatlarıyla toplumların süregelen, birbirine bağlı, istikrarlı, genellikle tümleşik bütünlük oldukları ve her biri toplumun istikrarının sürmesi açısından belirli işlevleri yerine getiren parçalardan oluştuğu varsayımına dayanır. Genel olarak toplumu bir arada tutan ve düzeni sağlayan şeyin de toplum üyeleri tarafından üzerinde uzlaşılan ve ortak olarak paylaşılan temel değerler olduğunu savunur. İşlevselcilik insan eylemlerinin de büyük ölçüde toplumsal değerler temelinde yükselen toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiği varsayımına dayanır. Sahip olduğumuz değer ve tutumlar, kurduğumuz ilişkiler, yaptığımız et-kinlikler içinde yaşadığımız toplumun yapısından ve örgütlenme tarzından kaynaklanır ya da en azından onlardan büyük ölçüde etkilenirler. Bu yaklaşımın içinde yer alan sosyologlar genel olarak toplumsal düzen ile ilgilenmişlerdir. İşlevselciliğin kökleri, klasik sosyolojide Comte ve Durkheim'in temsil ettiği pozitivist geleneğe dayanır. Sosyolojide işlevselci yaklaşımın ilk temsilcileri Comte, Spencer ve Durkheim olarak kabul edilmektedir. Malinowski ve Radcliffe-Brown gibi sosyal antropologların da katkıda bulunduğu bu yaklaşım, modern sosyolojide Parsons, Merton, Davis,

Moore, Luhmann, Erikson, Smelser gibi çeşitli düşünürler tarafından geliştirilmiştir.

Özetle sosyolojide Spencer ve Comte ile başlayıp gelişimi Durkheim ile devam eden işlevselcilik, Parsons'ın sistem kavramı çerçevesinde yaptığı katkılarla birlikte yapısal işlevselcilik olarak anılmaya başlamıştır denilebilir. Ünitenin devamında ise bu yaklaşım yapısal işlevselcilik olarak değil, genel olarak işlevselcilik olarak ifade edilecektir. En kapsamlı biçimini Parsons ve Merton'ın çalışmalarında almış olan işlevselcilik, 1940'lar ve 1950'ler boyunca Amerikan sosyolojisindeki baskın yaklaşım olmuştur. Daha sonra işlevselcilik, eski gücünü yitirmeye başlamıştır. 1980'lerden itibaren işlevselcilik J.C. Alexander ve Paul Colomy gibi kuramcılar tarafından geliştirilen ve "yeni işlevselcilik" adıyla anılan yaklaşımla yeniden güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Parsons'un sistem yaklaşımı ile bütünlük olarak geliştirdiği yapısal işlevselci yaklaşımının işlevselcilik içerisinde yer alan en etkili yaklaşım olduğu kabul edilir. Hatta günümüzde işlevselciliğin Talcott Parsons'la eşanlamlı olduğunu ileri sürenler dahi vardır (Haralambos ve Holborn, 1995:871). Parsons'ın yaklaşımını bu kadar etkili kılan sistem yaklaşımına, diğer adıyla genel sistem teorisine kısaca değinmek, Parsons'ın düşüncelerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

Genel Sistem Teorisi ve Sistem Kavramı

İşlevselci yaklaşım, genel olarak Genel Sistem Teorisi'nin bir alt türü olarak kabul edilmektedir (Collins, 1988:54). Genel sistem teorisinin kurucularından kabul edilen Spencer, astronomi, biyoloji ve psikoloji gibi çeşitli bilim dallarında aynı temel ilkenin geçerli olduğunu, varlıkların belirsiz, tutarsız bir homojenlik halinden belirli ve tutarlı bir heterojenliğe doğru evrildiğini belirtmiştir. Spencer'a göre bu evrimsel yasa, her tür sistemi anlamak için bir anahtardır (Collins, 1988:47). Sistem teorisine önemli katkılarda bulunan Von Bertalanffy da Spencer'a benzer şekilde Genel Sistem Kuramı'nın özel türden sistemler için değil, genel olarak bütün sistemlere uygulanan evrensel ilkeleri içeren bir kuram olduğunu belirtmektedir.

İşlevselciliğin Genel Özellikleri

Özetlemek gerekirse işlevselcilik, toplumsal düzenin nasıl kurulduğunu ve sürdürüldüğünü, toplumda istikrarın temel kaynaklarının neler olduğunu ortaya koymaya çalışan, anlamlar ya da yorumlardan çok toplumsal yapıyla ilgilenen, yapısalci sosyoloji geleneği içinde yer alan ve kökleri Pozitivist geleneğe uzanan makro ölçekli bir yaklaşımdır. Toplum, birbiri ile uyumlu işlevsel ilişkiler geliştirmiş ve işlevsel bir birlik/bütünlük halinde birleşmiş bir dizi parçadan oluşan, düzenli ve dengede olan bir sistem olarak görülür. Başka bir deyişle, parçalar arasında çıkar çatışmasından ziyade çıkar birliği söz konusudur. İşlevsel birlik halinde bütünlükmeden tüm parçalar olumlu anlamda etkilenirler. İşlevselci yaklaşıma göre sistemi oluşturan parçaların tümü bütünlüğün sorunsuz bir şekilde işlevi için çeşitli işlevleri görmektedir. Toplumun her bir parçasının anlamı, sistem için yerine getirdiği işlevde, bütünlük olan ilişkisinde ortaya çıkar ve ancak bu ilişki çerçevesinde anlaşılabilir. Bu nedenle bu parçalar, toplumun sürekliliğine yaptığı katkı, gördüğü işlev açısından analiz edilmeli, yani işlevsel analiz yapılmalıdır.

Comte, Spencer ve Durkheim'in İşlevselciliğe Katkıları

Comte, işlevselci yaklaşım için gerekli olan uzlaşmacı bakış açısını geliştirmiş, toplumları tümleflik bütünler ya da sosyal sistemler olarak görmüş ve toplumlar üzerinde çalışmanın en uygun yolunun doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanmak olduğunu ileri sürmüştür. Böylece işlevselciliğin temellerini atmıştır. Comte'un düşünceleri Spencer tarafından geliştirilmiştir. Spencer toplumların birer sistem olarak ele alınması gerektiğini savunmuş, bunu açıklamak için de toplumlarla biyolojik organizmalar arasındaki benzerlikleri vurgulamıştır. Spencer'a göre bütün diğer yaşam biçimleri gibi toplumlar da onları oluşturan aile, politika, din ve eğitim gibi parçalar ve bu parçalar arasındaki karşılıklı ilişkiler açısından analiz edilmelidir. Comte gibi Durkheim da toplumları karşılıklı ilişki içindeki sosyal öğelerden oluşan sistemler olarak görmektedir. Durkheim'a göre bu sosyal sistemler ahlaki varlıklardır. Comte ve Spencer'ın da paylaştığı bu görüşü ilk kez açıkça vurgulayan Durkheim olmuştur.

Özetle Durkheim da toplumu bir bütün olarak tanımlamış, bu bütünün parçalarının toplumsal kurumlar olduğunu, bu kurumların ahlaki nitelikteki işlevlerinin de toplumsal dayanışmayı, istikrarı ve dengeyi sağlamak olduğunu savunmuştur.

Sosyal Antropolojide İşlevselcilik

Yirminci yüzyıl başlarında özellikle İngiliz antropologlar, endüstri öncesi küçük ölçekli toplumları incelerken işlevsel analizi kullanarak işlevselci yaklaşıma katkıda bulunmuşlardır. Malinowski (1884-1942) ve Radcliffe-Brown (1881-1955) bu açıdan özellikle öne çıkan antropologlar olarak kabul edilirler (Cuff vd., 1989: 38). Bu antropologlar Pasifik bölgesindeki bazı adalarda yaşayan kabile topluluklarını inceledikleri çalışmalarında yapısal ve sistemci analizi savunmuş, inceledikleri toplumlardaki kurumların veya geleneklerin kaynağının ne olduğunu irdelemekten çok, parçaların bütünle ilişkisine odaklanmış ve bu kurum ve geleneklerin daha genel bağlama nasıl uyum sağladığını incelemiştir.

TALCOTT PARSONS VE YAPISAL İŞLEVSELÇİLİK

Parsons sosyolojinin kurucularının farklı görüşlerini birleştirerek bütüncül bir sosyoloji teorisi geliştirmeye, özellikle Weber'in bireyciliği ile Durkheim'in bütüncülüğünü bütüncülemeye çalışmıştır. Amerikan sosyolojisinde kendisinden önce baskın olan bireyci anlayışa karşılık kendi yapısal işlevselci sistem kuramı çerçevesinde toplumu bir sistem olarak ele almıştır. Parsons'ın çalışmalarının genel olarak; (a) toplumsal eylem odaklanan çalışmaları, (b) yapısal işlevselci yaklaşımı ve (c) modern sistem kuramı olmak üzere üç evrede incelenebileceği ileri sürülmektedir.

Parsons'ın Birinci Evresi: Toplumsal Eylem

Parsons kariyerinin ilk dönemlerinde özellikle Durkheim, Marshall, Pareto ve Weber'den etkilenmiş, Toplumsal Eylemin Yapısı (1937) adlı eserinde bu kuramcılarının düşüncelerini sentezleyerek tek bir kuramda bütüncülemeye çalışmıştır (Poloma, 1993:148). Parsons'ın eylem anlayışı, özellikle çalışmalarının ilk evresinde Weber'in tanımladığı rasyonel toplumsal eylemle paralellik göstermektedir. Hatırlayacak olursak Weber sosyolojiyi "Toplumsal eylemin yönü ve sonuçları hakkında nedensel bir açıklamaya ulaşmak için onu yorumlayarak anlamaya çalışan bir bilim" olarak tanımlamıştır ve böylece sosyolojinin konusu olarak toplumsal eylemi belirlemiştir. Weber, çağdaş toplumda eylemin rasyonel olma eğiliminde olduğunu ileri sürmektedir. Eylemin rasyonel olması, en uygun araçlarla sonuca ve amaca ulaşmak anlamına gelmektedir. Parsons'a göre sosyal sistemde eylemler rol temelinde örgütlenirler. Rol, aktörlerin diğer aktörlerle etkileşime girmesini gerektirir ve bireyin eylemini bir bütün olarak eylem sistemi ile birleştiren temel birimdir. Rolün ilk

ögesi, rol beklentisidir. Rol beklentisi, aktör ile diğer aktörler arasındaki karşılıklı ilişkisidir. Rollerin ve rol beklentilerinin davranışsal ve kültürel yönlerini motivasyonel yönelim ve değer yönelimi belirler. Parsons'ın ikinci Evresi: Yapısal İşlevselcilik Parsons'ın çalışmalarının ikinci evresinde Weber'in etkisinden çok Durkheim ve Pareto'nun etkisinin görüldüğü ve eylemden çok yapının tanımına daha fazla ağırlık verildiği söylenebilir. Parsons, çalışmalarının ikinci evresinde Durkheim'in işlevsel ve organizmacı bakış açısından etkilenerek toplumu belirli parçalardan oluşan canlı bir organizma gibi görmekte, Pareto'nun sistem anlayışından etkilenerek de toplumu bir bütün olarak dengede görmektedir. Parsons, çalışmalarının ikinci evresinde toplumsal eylemi yalnızca sosyal sistemlerin kurulmasında işlev gören bir öğe olarak ele almış. ve daha çok Pareto'nun sosyal sistem anlayışını geliştirmekle ilgilenmiştir. Parsons ilk

çalışmalarında toplumsal eyleme odaklanırken daha sonra toplumların yapısına ve işlevlerine odaklanmaya başlamıştır. 1947 yılında yazdığı “Sosyolojik Kuramın Konumu” adlı yazısında sosyolojide bir kuram olarak işlevselciliğin önemini vurgulamış, 1951’de de işlevselci yaklaşım açısından son derece önemli bir eser olan “Sosyal Sistem” adlı kitabını yayımlamış ve bu eserinde Pareto’nun sosyal sistem anlayışını geliştirmeye çalışmıştır.

Parsons’a göre sosyal sistemlerin özellikleri şunlardır:

(1) Sosyal sistemlerin diğer sistemlerle uyumlu bir şekilde işleyebilecek şekilde yapılandırılmaları ve aktörlerinin ihtiyaçlarının çoğunu karşılamaları gerekir.

(2) Sosyal sistemler varlıklarını sürdürebilmek için (a) diğer sistemlerden destek görmeye, (b) dile ve (c) üyelerinin yeterli derecede katılımında bulunmasına ihtiyaç duyarlar.

(3) Sosyal sistemler, potansiyel olarak bozuk olan davranışlar üzerinde en azından asgari düzeyde kontrol sahibi olmalı, eğer çatışma çok yıkıcı hâle gelirse çatışmayı kontrol altına almalıdır

Kalıp Değişkenler

Toplumsal değişme açısından Tönnies toplumları cemaat ve cemiyet şeklinde, Durkheim ise mekanik dayanışmaya dayalı küçük homojen topluluklar ve uzmanlaşmış işbölümünün olduğu organik dayanışmaya dayalı kalabalık, heterojen toplumlar şeklinde ayırmaktadır. Bu ayrımlar tarihsel değil, analitik ayrımlardır, yani tarihin belirli dönemlerine karşılık gelen özellikler olarak görülmemelidirler. Bu toplum tipleri farklı değerlere sahiptir ve aynı toplumun farklı bölümlerinde her

ikisi de görülebilir (Collins, 1988: 64). Parsons, klasik sosyolojide bulunan bu ikili toplum tiplerinden esinlenerek toplumların norm ve değerlerini sınıflandırmak amacıyla bir şema geliştirmiştir. “Kalıp değişkenler” olarak adlandırılan ve iki tip kalıp değişken grubu içeren bu şema aracılığıyla bütün norm, değer, rol ve kurumlar sınıflandırılabilir ve toplumların bütünleşme ve denge düzeyleri ölçülebilir. Daha basit bir şekilde ifade edecek olursak, bireyler rollerini oynarken rol beklentilerinin toplumda ne derece kurumsallaşmış olduğuna ve bu rollerin temelinde bulunan norm ve değerleri ne derece içselleştirdiğine bağlı olarak motivasyonel yönelim ile değer yönelimi arasında kalarak ikileme düşebilirler; bu durumda bir seçim yapmaları gerekir. İşte kalıp değişkenler şeması, bireylerin bu durumda seçebilecekleri norm ve değerleri iki grup olarak göstermektedir Diğer taraftan endüstrileşmiş ve bürokratikleşmiş modern toplumların temel değer sistemi ise amaca ulaşma, görevleri yerine getirme gibi araçsal değer ve normların özelliği olan B tipi kalıp değişkenlerle nitelendirilir. Parsons’a göre toplumsal değişme A tipi kalıp değişkenlerden B tipi kalıp değişkenlere yöneliktir.

A Tipi Kalıp Değişkenler

- i) Niteliğe karşı performans: Bu değişken, bireylerin sahip oldukları statünün verili statü mü edinilmiş statü mü olduğu ile ilgilidir.
  - ii) Yaygınlığa karşı belirlilik: Bu değişken, bireyin karşı karşıya olduğu kişi ile ilgili genel bir değerlendirme mi, yoksa sadece söz konusu işle ilgili olarak mı değerlendirme yaptığı ile ilgilidir.
  - iii) Özgüllüğe karşı evrensellik: Bu değişken aktörün kişileri ve durumları kendisiyle olan özgül ilişkilerine ve duygusal standartlarına göre mi, yoksa bilişsel ve evrensel standartlara göre mi değerlendirdiği ile ilgilidir.
  - iv) Duygusalığa karşı duygusal tarafsızlık: Bu değişken, aktörün içinde bulunduğu durumla olan ilişkisini değerlendirdiği rol davranışlarında görülür.
  - v) Kolektif yönelime karşı bireysel yönelim: Bu değişken, bireyin sadece kendi kişisel düşünce ve kararlarına, özel çıkarlarına mı yöneldiği yoksa içinde bulunduğu grubun ortak çıkarlarına mı yöneldiği ile ilgilidir.
- Parsons’ın Üçüncü Evresi: Genel Sistem Kuramı

Parsons, çalışmalarının üçüncü evresinde genel bir sistem teorisi geliştirmeye çalışır, teorisi bu nedenle ‘genel’ ya da ‘büyük’ teori olarak adlandırılan teorilerden biri olarak kabul edilir. Parsons’ın teorisi sadece sosyolojiyle sınırlı değildir çünkü Parsons ekonomi, siyaset bilimi, biyoloji, antropoloji ve psikoloji gibi ‘yaşayan sistemler’ hakkında çalışmalar yapan birçok bilimi birleştirecek bir teori geliştirmeye çalışmıştır.

Kısaca Faydacı yaklaşımın aksine Parsons’a göre toplumsal düzen, insanlar sadece kişisel çıkarlarını savundukları, kendilerini korumaya çalıştıkları ya da sadece mevcut kurallara uymak zorunda oldukları için değil, bu kuralların, norm ve değerlerin doğru olduğuna inandıkları ve bu nedenle bunlara uymayı gerçekten istedikleri için işler. Parsons, toplumsal bir savaşın çıkmasını ve toplumun dağılmasını engelleyen şeyin düzen yani sistemin işleyiş olduğunu düşünür. Her sistemin işleyebilmesi için karşılanması gereken belirli işlevsel zorunluluklar vardır.

işlevsel Zorunluluklar ve Sistemlerin işlevleri

Parsons'a göre bütün yaşayan sistemlere özgü olan dört işlevsel zorunluluk vardır.

Bunlar, her canlı sistemin yaşayabilmesi, hayatta kalabilmesi için karşılanması gereken gereksinimlerdir. Bütün sistemlerde karakteristik olan bu dört işlevsel zorunluluk; (A) uyum (adaptasyon), (G) amaca ulaşma, (I) bütünleşme, ve (L) gizil kalıp koruma şeklinde sıralanır. Bir sistemin varlığını sürdürebilmesi için bu dört zorunlu işlevin yerine getirilmesi şarttır.

(A) Uyum (adaptasyon): Adaptasyon, sistemin çevresi ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi işlevidir.

(G) Amaca Ulaşma: Amaca ulaşma, sistemin çevresiyle kurduğu ilişki sayesinde belirli hedeflere ve amaçlara ulaşmasını sağlayacak kaynakların harekete geçirilmesi ve bu amaçlar içinde öncelikli olanların belirlenmesi işlevidir.

(I) Bütünleşme: Bütünleşme, sistemi oluşturan parçaların eşgüdümü ve uyumu ile ilgilidir.

(L) Gizil kalıp koruma: Gizil kalıp koruma, belirli bir düzene ve norma göre sistem içerisindeki eylemin devamlılığının ve düzenliliğinin sağlanması işlevidir.

Davranışsal organik sistem: Davranışsal organik sistem uyum işlevini üstlenir, dış dünyaya uyum sağlar ve dış dünyayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürür.

Kişilik sistemi: Kişilik sistemi, sistemin amaçlarını tanımlayarak ve bu amaçlara ulaşmak için kaynakları harekete geçirerek amaca ulaşma işlevini yerine getirir.

Kültürel sistem: Kültürel sistem, aktörleri eylemde bulunmak için motive edecek normları ve değerleri sağlayarak gizil kalıp koruma işlevini üstlenir.

Sosyal sistem: Sosyal sistem kendisini oluşturan parçaların bütünleştirilmesi işlevini üstlenir.

Toplumsal Değişme

Parsons'a göre sosyal sistemlerde yeni bir dengenin kurulmasını gerektiren, diğer bir deyişle toplumsal değişmeye neden olan temel faktörler; (i) göç, farklı toplumsal gruplarla yapılan evlilikler, doğum ve ölümler ya da üretimin artması gibi nedenlerle demografik yapının değişmesi, (ii) fiziksel kaynakların tükenmesi gibi fiziki çevrede yaşanan değişimler, (iii) bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve (iv) yeni ideolojiler nedeniyle kültürel örüntünün değişmesidir Parsons'a göre toplumsal değişme, aktörlerin içselleştireceği değerlerin değişmesidir.

Bu değişme, evrimsel ya da devrimsel şekilde gerçekleşebilir. Evrimsel değişme yavaş ve sürekli bir değişmedir ve kültürel değerlerin rasyonelleştirme ve gelenekselleştirme süreçlerinden geçerek değer ve inançları değiştirmeleriyle gerçekleşir. Devrimsel değişme sistemin dengesindeki ani bir değişim gibi devrimsel hareketlerle gerçekleşir.

MODERN SOSYOLOJİ TARİHİ 2.ÜNİTE ÖZETİ

işlevselcilik-II: Parsons Sonrası işlevselcilikte Gelişmeler

ROBERT MERTON'IN İŞLEVSELÇİLİĞE KATKILARI

Parsons'ın öğrencisi olan Robert Merton yapısal işlevselciliğin en önemli kuramcılardan biri olarak kabul edilir. Merton yapısalcılığın bazı yönlerini eleştirmekle birlikte bu yaklaşıma önemli katkılar da sağlamıştır.

-Merton'ın işlevselcilik Anlayışı

Merton, işlevsel analizde Malinowski ve Radcliffe-Brown gibi antropologlar tarafından geliştirilen üç temel varsayımı eleştirmiştir. Bu varsayımlardan ilki (i), toplumun işlevsel birliğidir. Bu varsayım standartlaşmış bütün sosyal ve kültürel inanç ve uygulamaların toplum içindeki bireyler için olduğu kadar bir bütün olarak toplum için de işlevsel olduğu varsayımdır.(ii), evrensel işlevselciliktir. Bu varsayım, standartlaşmış toplumsal ve kültürel biçimlerin ve yapıların tamamının olumlu işlevleri olduğu varsayımdır.Merton, bazı öğelerin disfonksiyonel (bozuk işlevsel) olabileceğini, yani sistemin belirli parçaları açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmektedir. Merton, bazı öğelerin de nötr olabileceğini, yani sistemin diğer parçaları açısından herhangi bir işlevsel sonuca sahip olmayabileceğini de belirtmektedir. işlevsiz olma (nonfunctional),mevcut sistemle ilişkisiz olan sonuçları ifade etmektedir. (iii) işlevsel zorunluluktur. Bu varsayım, toplumun bütün standartlaşmış parçalarının olumlu işlevlere sahip olmalarının yanı sıra iflemekte olan bütünün zorunlu,vazgeçilmez parçaları olduğunu iddia etmektedir.

MODERN SOSYOLOJİ TARİHİ ÜNİTE 3

İŞLEVSELÇİLİĞE KARŞI ELEŞTİREL GELİŞMELER: ÇATIŞMA TEORİSİ VE SOSYOLOJİK İMGELEM

İşlevselciliğe karşı eleştirel olarak gelişen yaklaşımları açıklayabilmek.

· Amerikan sosyolojisinin ana akım yaklaşımı olan yapısal işlevselciliğin, 1950'lerden sonra çok sayıda

eleştiri almıştır.

- Bu eleştiriler arasında işlevselciliğin siyasal olarak muhafazakâr olduğu ve statik yapılar üzerinde odaklandığı, toplumsal değişme ile başa çıkamadığı ve toplumsal çatışmayı yeterince analiz etmediği eleştirisi gelir.
- İşlevselciliğe en önemli eleştiriye Amerikalı bir sosyolog olan C. Wright Mills getirmiştir.
- C.Wright Mills, işlevselciliğin hâkim olduğu, Amerikan sosyoloji geleneğinde Marksist geleneği canlı tutmaya çalışan istisna sosyologdan biridir.
- Mills, Amerikan sosyolojisindeki “Grand Teori” geleneğine (birçok şeyi birden tek bir teoride açıklamaya çalışma eğilimine)ve Parsons’un kuramını eleştirse de ,aşırı ampirist ve nicelci Amerikan sosyolojisini de eleştirirdi.
- Mills, makroskobik ve moleküler dediği iki araştırma yolu arasında geçen uygulamalı araştırmalara dayalı bir sosyoloji ister.
- İşlevselciliğin aksine Mills, toplumsal gerçeklik farklı gruplar arasında çatışmalıdır ve bunlar hayatın bir gerçeğidir, sosyolojik düşünmeyi geliştirmek amacıyla reformlar yapılmamıştır der.
- Mills, işlevselciliğin aksine çalışmalarında özellikle gücün analizi üzerinde yoğunlaşır.
- Mills, Araştırmalarını “Amerikan kapitalizmindeki karar merkezleri, toplumsal tabakalaşma ve üniversite sistemi gibi konular üzerinde” yoğunlaştırmıştır. Amerikan toplumunda endüstriyel kapitalizmden kaynaklanan problemlere ilgi duymuş, biryandan beyaz yakalılar olarak tanımladığı Amerikan orta sınıfının güçsüzlüğüne ve iktidar seçkinlerinin sahip oldukları güce ve kontrole dikkat çekmiştir.
- Yapısal işlevselciliğe eleştiriler 1950’lerin sonu ile 1960’ların başında yapısalcı sosyoloji geleneğinde, Marksist sınıf çatışması teorisinden önemli ölçüde farklı nitelikte olan ve kökeni daha çok Weber’in çalışmalarına dayanan başka bir çatışma teorisinin gelişmesine yol açmıştır.
- Bu çatışma teorisi:“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yirmi yılda, yapısal işlevselciliğin egemenliğine karşı çıkanların sosyolojik yazılarına karşı çıkmıştır.
- çatışma teorisinin temel amacı yapısal işlevselci analizde değerler birliği karşısında ihmal edilen çıkarları ve çatışmayı toplumsal analize dahil etmektir. Ralf Dahrendorf, Lewis A. Coser, John Rex,David Lockwood, Raymond Aron ve Randall Collins’in çalışmaları çerçevesinde gelişmiştir bu teori.
- Çatışma teorisi ile işlevselcilik arasındaki farklar:
  - 1)İşlevselciler için toplum statik veya hareket halinde bir denge iken çatışmacı kuramcılar için her toplum, her türlü değişim sürecine tabidir.
  - 2)İşlevselciler toplumsal düzen ve düzenliliklere çatışmacı kuramcılar toplumsal yaşamın her alanındaki çatışmalara, anlaşmazlıklara ve uzlaşmazlıklara dikkat çekerler.
  - 3)İşlevselciler toplumun ortak olarak paylaşılan normlar, değerler ve genel bir ahlak tarafından bir arada tutulduğunu çatışmacı kuramcılar toplumsal düzenin ve hiyerarşisinin en üstünde bulunanların sahip oldukları otoritenin zorlayıcı gücüyle sağlandığını savunurlar.
  - 4)İşlevselciler paylaşılan toplumsal değerler tarafından üretilen birlik ve beraberlik üzerinde yoğunlaşırken, çatışmacı kuramcılar toplumsal düzenin korunmasında gücün önemini vurgular.
- CHARLESWRIGHT MILLS VE SOSYOLOJİK İMGELEM
- Mills’in sosyolojik yaklaşımını özetleyebilmek.
- Mills, Marksist değildir ama Amerikan sosyolojisinde Marksist geleneği sürdürmeye çalışmıştır. yapısal işlevsellığı ve grand teoriyi eleştirmiştir. Bu yüzden radikal bir pozisyonda kalmıştır.
- Mills’in en önemli eserleri Beyaz Yakalılar:Amerikan Orta Sınıfları , Hans Gerth ile birlikte kaleme aldığı Karakter ve Toplumsal Yapı , İktidar Seçkinleri ve Sosyolojik İmgelem veya Toplum bilimsel Düşün , Dinle Yankee: Küba’da Devrim ve Marksistler sayılabilir.
- “Karakter ve Toplumsal Yapı” adlı eseri Mills’in en sofistike çalışmasını oluşturur. “Sosyolojik İmgelem” “Toplum bilimsel Düşün” adlı eserinde ise bir yandan bireysel sorunlarla kamu meselelerini ayırtmış,bir yandan da ikisini ilişkilendirmeye çalışmıştır.
- sosyolojik imgelem (ya da toplumbilimsel düşün):Ona göre insanın “kendisinin dışındaki dünyada ve kendi benliğinde olup bitenleri anlamasını sağlayacak ve tarihle biyografi arasındaki ilişkileri kavrayabilmemiz içinde düşünsel bir nitelik” kazanmaya ihtiyaç vardır.
- Ona göre Comte, Durkheim, Marx ve Weber gibi klasiklerin hepsi insan ve toplumu birlikte alma tutumuna sahiptirler,
- sosyolojik imgelem bireylerin kişisel yaşamlarındaki sorunlarla toplumsal düzeydeki sorunlar arasındaki ilişkiyi görebilecek bir bakış açısına veya yeteneğe sahip olmalarıdır. Mills’in aynı zamanda eleştirel nitelikteki sosyolojik yaklaşım ve yöntemini en açık şekilde sergilediği çalışmalarından biridir,çağdaş toplumların sorunlarıyla ilgilenecek uygulamalı araştırmalara dayalı daha gerçekçi bir kuramdır.

- Mills için “Toplum bilimsel düşünce yeteneğinin varlığını şöyle gösteririz: en önemli belirtken, karşılaşılan sorunları bireyin dar yaşam ortamının sorunları olarak gören anlayış ile bu sorunları toplumsal yapının kamusal sorunları olarak ele alan anlayış arasındaki farklılıktır”
- Mills, Amerikan sosyolojisini adeta iki zıt kutba bölen, bir tarafta büyük boy kuramlarla, öte tarafta ise ayrıntılarla uğraşan mikro bakışlı ampirist yaklaşımların her ikisine de sert eleştiriler getirir.
- Mills toplumsal sorunlardan uzak ve sosyolojik imgelemden yoksun olduğunu düşündüğü ‘Grand Teori’ dediği büyük boy kuramları, özellikle de bu gelenekte yer alan Parsons’ın Sosyal Sistem çalışmasını sertçe eleştirdi.
- Mills Parsons’un ‘Grand Teorisi’ni çatışma ve toplumsal değişme ile ilgilenmediği için de eleştirir:
- “Grand Teori”den sonra da Mills, “Soyutlanmış Ampirizm/Deneyimcilik” adını verdiği ve gündelik yaşamın toplumsal ve tarihsel bağlamlardan soyutlanmış, önemsiz ayrıntılarına gömülü olduğunu düşündüğü aşırı ampirist yaklaşımları eleştirir.
- Soyutlanmış ampirizm/deneyimcilik :genel olarak örnekleme süreciyle seçilmiş bireylerle yapılan mülakatlardan elde edilen dataların işlenmesi ve bulunan sonuçların istatistiksel bildirimler şeklinde ifade edilmesi şeklinde bir yöntemeye dayanmaktadır.
- Mills bu yaklaşımı, özellikle bilimi ampirizmden ibaret sayarak sosyolojik çözümlemede kantitatif araştırma teknikleriyle yetinmeye çalıştığı için eleştirir.
- “Beyaz Yakalılar” ve “İktidar Seçkinleri”
- Beyaz Yakalılar ve İktidar Seçkinlerini karşılaştırabilmek.
- Mills’in radikal bakış açısını yansıtan eserleri: Amerikan toplumunda yeni orta sınıf üzerine yapılan “Beyaz Yakalılar” ve Amerikan toplumunda yönetici seçkinler üzerine yapılan “İktidar Seçkinleri” adlı eseridir.
- Beyaz Yakalılar:
- 1950’lerde Amerika’da giderek büyüyen bir sınıf olan beyaz yakalı orta sınıfın statüsü ile ilgilidir.
- Mills’e göre, 20. yüzyılda daha çok küçük çaplı girişimcilerden ve küçük mülk sahiplerinden oluşan “Eski ve bağımsız durumdaki orta sınıfın yanı sıra, şirketleşme çatısı altında toplanan Amerikan toplumunda beyaz yakalılardan oluşan yeni ve bağımlı bir orta sınıf daha ortaya çıkmıştır” . İşletmecilerden, maaşlı çalışanlardan, serbest meslek sahiplerinden, satıcılardan ve büro çalışanlarından oluşmaktadır.
- bu sınıfın neden bağımlı bir sınıf olduğunu analiz etmeye çalışır. Mills orta sınıfı Marx’ın yabancılaşma kuramına dayanarak çözümlemeye çalışır. Mills’e göre beyaz yakalılardan oluşan bu yeni orta sınıf kendilerini ücretli çalışan işçilerden daha üstün görmekte birlikte, gerek ücretlerinin işçilerden daha yüksek olmaması gerekse yönetici sınıfa olan bağımlılıkları nedeniyle gerçekte çok daha büyük bir yabancılaşma içerisindedirler.
- modern toplumda meydana gelen değişimlerle prestijleri ve gelirleri azalıp işleri rutin, sıkıcı, özerkliği olmayan ve makineleşme tehditli işlere dönüşmektedir. Hem emeğe hem de kendilerine yabancılaşmış olan bu yeni sınıfın üyeleri ne kendi yaşamlarını kontrol edebilecek kişisel gücüne de ulusu şekillendirebilecek politik güce sahip olamayan “acınası tiplerdir.
- Mills beyaz yakalılardaki yabancılaşmayı, Amerikan toplumunun giderek bir kamu toplumundan çok bir kitle toplumuna dönüşümüyle ilişkilendirir.
- Beyaz yakalılarının en belirgin özelliği, siyasal yönden birleşmiş ve kendi içinde tutarlı bir grup olmamasıdır. tarihin akışına uyan bir grup olmuşlardır.
- İktidar Seçkinleri:
- Mills, “İktidar Seçkinleri” ‘nde Amerikan toplumunda güç/iktidar analizi üzerinde odaklanır ve Amerikan toplumunun, belirli kesimlerden gelen küçük bir seçkin grup tarafından nasıl yönetildiğini analiz etmeye çalışır önemli kararlar verebilecek pozisyonları ellerinde bulunduran ve yönetici statüsünde olan kişileri kapsar.
- Bu noktada Mills’in iktidarı, dar görüşlü dediği bazı liberallerden ve de Marksistlerden farklı olarak ne sadece siyasal üst yapı ile ne de sadece ekonomik alt yapı ile değil, fakat her ikisiyle de ilişkilendirerek sorunsallaştırdığı dikkat çekmektedir
- Mills'e göre iktidar seçkinleri büyük şirketlerin yöneticileri, ordunun üst rütbeli subaylar, federal hükümetin başındaki siyasal yöneticilerdir.
- Daha açık olarak, Mills’e göre iktidar seçkinleri üç önemli kurumdan gelmektedir:
- Büyük şirketler, Ordu, Federal hükümet
- Mills’e göre, büyük şirketler, federal hükümet ve ordudan gelen seçkinler Amerikan toplumuyla ilgili tüm önemli kararları almakta, aile, kilise, din, eğitim ve üniversite gibi diğer kurumlar ise karar alma sürecinden dışlanmaktadır.

· Mills, bu liderlerin kurumsal bazda bir çeşit seçkin/elit ittifakı oluşturarak Amerikan toplumunu, sıradan Amerikan vatandaşlarının görüşlerini dikkate almadan, kendi çıkarları doğrultusunda sorumsuzca yönettiklerini, savaş ve barış gibi önemli konularla ilgili kararlar aldıklarını savunur.

· Mills'in bu çalışmaları "toplumda siyasal iktidarın demokratik bir nitelik almasında dengeleyici bir toplumsal güç olduğu öne sürülen" orta sınıfın bu güçten büyük oranda yoksun olduğunu, Amerikan toplumunu ilgilendiren en önemli kararların küçük bir seçkin grup tarafından alındığını ve bu açıdan yönetici konumdaki seçkinlerle beyaz yakalılar ve genel olarak yönetilen halk kitleleri arasında büyük bir "uçurum" oluşmuştur. der. Mills içinde bulunulan dönemde beyaz yakalıların ve genel olarak yönetilen halk kitlelerinin iktidar seçkinlerinin denetimindeki kitle iletişim araçları aracılığıyla kontrol edildiklerini, karar alma mekanizmalarından dışlandıklarını, kamu işleri ve sorunlarıyla ilgilenmekten uzaklaştırılıp tüketime ve aile sorumlulukları ile ilgilenmeye yönlendirildiklerini vurgular. Mills'e göre, Amerikan toplumundaki "kamu" bir "kitle toplumu" düzeyine indirgenmiştir.

LEWIS. A. COSER VE ÇATIŞMACIYAPISALCILIK

· Lewis COSER : Coser, çatışmanın çözümlenmesi açısından önemli katkılarda bulunmuş, Simmel'in bu konudaki düşüncelerini geliştirmeye çalışmıştır.

· Coser'in en önemli eserleri arasında Toplumsal Çatışmanın İşlevleri sosyolojik Teori , Sosyolojik Düşüncenin Ustaları ,Açgözlü Kurumlar ve Çatışma ve Uzlaşma sayılabilir.

· Coser'in çatışma teorisinin temel özelliklerini sıralayabilmek.

· yapısal işlevselciliği çatışmacı kuramla birleştirmeye çalışmıştır.

· Coser'e göre, "üstün körü bir inceleme bile çağdaş Amerikan sosyologlarının çatışmayı bir araştırma konusu olarak ihmal ettiklerini açıkça gösterir".

· Coser özellikle "Parsons'un 'statik' denge modelini eleştirmiş ve çatışmanın yıkıcı ve parçalayıcı olmaktan ziyade toplumun varlığını sonsuza kadar koruyacak bir denge sağlama aracı olabileceğini savunmuştur.

· yapısal işlevselciliğe bağlıdır.

· Coser yapısal işlevselcilik tarafından ihmal edilen çatışmanın yapısal işlevselci bakış açısından olumlu işlevlerinin analiz edilmesini sağlayarak bir anlamda bu yaklaşımın eksik kalan kısmını tamamlamaya çalışır.

· Coser çatışmanın farklı işlevlerinden söz etmekle birlikte en çok grup birliğinin ve kimliğinin oluşması, korunması ve sürdürülmesi üzerindeki rolü üzerinde yoğunlaşır.

· Coser, özellikle toplumsal yapının oluşmasında ve korunmasında yapısal işlevselciliğin vurguladığı değerler birliğindeki konsensüsün önemini kabul eder, çatışmanın da toplumsal yapı ve düzenin korunması açısından olumlu bir işleve sahip olduğundan bahseder.

· George Simmel' çatışma analizinden etkilenmiştir. özellikle George Simmel'in çatışmayı karşılıklı bir etkileşim sürecinde bir sosyalleşme biçimi olarak gören yaklaşımından etkilenir .

· Coser e göre çatışma grubu birbirine bağlayabilir. grup birliğini koruyabilir emniyet sibobu işlevi görerek yapıdaki gerginliğin yapı dışına atılmasını sağlayarak yapıda denge ve istikrar getirebilir.

Çatışma ve Grup Sınırları - Çatışmanın Grup Bağlayıcı İşlevleri

· Coser çatışmanın, gruplar arasındaki sınırların çizilmesini sağlayarak grubun oluşmasını, korunmasını ve de sürdürülmesini nasıl sağladığını analiz eder.

· Gruplar arası çatışma grup içindeki üyelerin birliğini, dayanışmasını ve grup kimliğini güçlendirir.

· Belirli gruplar arasındaki çatışma neticede grubun yapısı üzerinde güçlendirici ve bütünleştirici bir etki yaratır.

· dış gruplarla çatışmalar grup üyeleri arasındaki dayanışmanın ve grup bilincinin artmasına ve de grup içi kimliğin ve aidiyet duygusunun güçlenmesine yol açar. Örneğin, Orta Doğu'da Filistin ile İsrail arasında yıllardır devam eden çatışma grup içi kimliklerin güçlenmesine yol açmıştır.

Çatışmanın Grup Koruyucu İşlevleri ve Emniyet Süpabı Kurumlarının Önemi

· Coser çatışmanın bütün toplumlarda var olduğunu ve de bütün toplumların çatışmadan kurtulmak için gerginlikleri ve düşmanlıkları kanalize edecek mekanizmalar oluşturma yoluna gittiklerini belirtir.

· Bu mekanizmalar genellikle düşmanca duyguların ve saldırgan eğilimlerin yapıyı parçalamadan dışarıya atılmasını sağlayan "emniyet süpabı" kurumları aracılığıyla işlerler.

· "Emniyet süpabı" kurumları aracılığıyla yapı içerisindeki mevcut sorunlar, güç ve otoritenin dengesiz dağılımından kaynaklanan ve yapı çözücü etki yaratabilecek eşitsizlikler dile getirilir ve ortaya çıkarılır;

böylelikle gerginliklerin ve düşmanlıkların yapıyı parçalamadan dışarıya atılması sağlanır. “emniyet sübabı” kurumları bir anlamda “havanın temizlenmesi” işlevi görürler.

- Örneğin, “Bir öğrenci derneği veya fakülteyi iyileştirme komitesi, öğrencilere ve fakülteye şikayetlerini dile getirme olanağı sağlayarak, üniversitede bir emniyet sübabı işlevi görebilir”
- emniyet sübabı kurumları, yapıda birtakım yeni düzenlemeler yapacak ve temel çözümler sunacak mekanizmalardan çok gerilimin boşalmasını sağlayan geçici çözümler sunacak mekanizmalar olarak oluşturulmuşlardır. “emniyet sübabı” kurumları tam bir çözüm sunmak yerine kısmi bir rahatlama sağlarlar.

Gerçekçi Olan ve Gerçekçi Olmayan Çatışma

- Coser çatışmayı çözümlerken gerçekçi olan ve olmayan çatışmalardan da söz eder.
- gerçekçi çatışmalarda kişilerin tepkisi belirli taleplerinin ve kazanımlarının engellenmesine yol açan nesnenin kendisine yöneliktir. Mesela ücret artışlarını bir türlü yapmayan yönetimine karşı işletmede işçilerin greve gitmesi
- gerçekçi olmayan çatışmalarda kişilerin tepkilerini gerilime yol açan gerçek kaynağa değil de onu ikame edecek başka bir kaynağa kaydırmaları söz konusudur. Gerilimden kurtulma gereksinimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Örneğin, bir ülkede yaşayan vatandaşların ekonomik kriz ve durgunluğa bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin nedenini veya yine krize bağlı olarak devletin sosyal güvenlik ve benzeri harcamalarda yaptığı kesintilerin nedenlerini ülkede yaşayan belirli bir göçmen grubun varlığına bağlamaları.

Yakın Toplumsal İlişkilerde Düşmanlık

- Coser toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan çatışmaların her zaman düşmanca nitelikler taşımadığını belirtir.
  - ilişkilerin önemli bir bölümünde çatışma saldırganlığa dönüşmeden ortaya çıkabilir.
  - işle ilgili olarak girdikleri belirlenmiş ilişkilerde çatışma genellikle düşmanca bir niteliğe dönüşmeden ortaya çıkar. Örneğin, bir kurumda çalışan iki kişi, kurum içinde yükselme ve terfi için yapılacak olan bir mesleki sınav için birbiri ile kıyasıya mücadele edebilirler. Ancak sınavdan sonra hiçbir şey olmamış gibi aynı kurumda çalışmaya devam edebilirler.
  - Coser’a göre ilişkilerin yakınlık derecesi arttıkça çatışmanın yoğunluk derecesi de artacaktır, bu nedenle bağların çok daha yakın olduğu aile ve benzeri sıkı kaynaşmış ilişkilerde çatışmaların grubu koruyucu nitelikte ortaya çıkmasının çok daha zordur.
  - Bu durum, sıkı kaynaşmış ilişkilerde etkileşim frekansının yüksek olması ve bireylerin ilişkilere tüm kişilikleriyle katılmaları nedeniyle kişilerin, genellikle karşılarındakini kırma endişesiyle duygularını dile getirmekte zorlanmalarından, başka bir ifadeyle çatışmaktan kaçınmalarından kaynaklanır.
  - Coser bu tür sıkı kaynaşmış ilişkilerin olduğu grupların çatışmayı bastırma eğilimlerine sahip olduklarını belirtir.
  - Bu nedenle sıkı kaynaşmış gruplarda düşmanca duyguların birikmesi ve yoğunlaşması söz konusudur. Ne var ki, yakın ilişkilerde duyguların bastırılarak çatışmaktan kaçınılması durumu sorunun çözümüne veya ilişkinin istikrarlı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktan çok sorunun ertelenmesine ve olasılıkla sonraki bir dönemde çatışmanın, daha önce bastırılması nedeniyle, çok daha şiddetli ve belki de yıkıcı bir nitelikte ortaya çıkmasına zemin hazırlar.
  - Bu nedenle çatışmanın bastırılmasından çok ortaya çıkmasına izin verilmesi ilişkilerin istikrarı ve yapının korunması açısından önemli bir avantaj sağlayacaktır.
  - Coser bireylerin toplumsal ilişkilere kişiliklerinin bir bölümüyle katıldıkları toplumsal gruplarda ise çatışmanın yıkıcı olma ihtimalinin daha az olduğunu savunur. Çünkü bu tür gruplar çok sayıda çatışmayı daha az yoğunlukta deneyimler.
  - Coser’a göre çatışmaların çokluğu yoğunluklarıyla ters orantılıdır .
- #### Grup İçi Çatışma ve Grup Yapısında Çatışmanın İşlevi
- Grup içi çatışma özellikle grup üyelerinin grup birliğine karşı düşmanca duygularına karşı grup birliğinin yeniden kurulmasına da yardımcı olabilir. Grup içi çatışma mevcut normların canlanmasına ya da yeni normların oluşmasına da katkıda bulunur.
  - Coser, ayrıca çatışmanın bütün gruplar için de işlevsel olmayabileceğine dikkat çeker.
  - Bu noktada Coser, çatışmanın grup içi uyuma faydalı olup olmamasının, yani çatışmanın işlevsel olup olmadığının anlaşılmasında çatışmaya konu olan sorun tipinin ve ayrıca içinde ortaya çıktığı toplumsal yapı tipinin önem arz ettiğini belirtir,
  - söz konusu çatışma ilişkinin üzerine kurulduğu temel değerleri ve varsayımları sorgulamıyorsa olumlu işlevsel demektir.
  - çatışma ilişkinin üzerine kurulduğu temel değerleri ve varsayımları sorguluyorsa, o zaman çatışma grup yapısı açısından bir tehdit oluşturuyor demektir, yani olumsuz işlevseldir.

- Bu bağlamda, iki eş arasında süre giden bir evlilik ilişkisinde evin gelir giderleri veya çocukların eğitimi ile ilgili olarak eşler arasında ortaya çıkan bir çatışma olumlu işlevsel, bunun aksine aile ve evlilik kurumunun gereksizliği veya benzeri bir konuda ortaya çıkan bir çatışma ise olumsuz işlevsel olarak kabul edilecektir .
- esnek olmayan kemikleşmiş toplumlarda çatışmanın uzun bir süre bastırıldıktan sonra ortaya çıkması durumunda artık grup üzerinde yapıcı etkiye sahip bir mekanizma olarak değil, temel ilke ve değerleri sorgulayan bölücü bir mekanizma olarak ortaya çıkacaktır.
- Coser, gevşek yapılanmış açık toplumlarda ise çatışmanın karşıtlar arasındaki gerilimi yeniden düzenleme amacıyla kullanıldığını, bu nedenle bu toplumlarda çatışmanın toplumsal ilişkilerde dengeleyici ve bütünleştirici işlevlere sahip olduğunu öne sürer. Bu tür toplumlar, hoşnutsuzlukların dile getirilmesine izin vererek toplumsal yapıda rahatsızlık yaratan faktörleri elimine etmeyi başarırlar, çatışmayı tolere ederek ve kurumsallaştırarak da onu dengeleyici bir faktöre dönüştürürler.
- her toplum çatışmayı farklı ölçülerde tolere eder ya da kurumsallaştırır.

Dış Gruplarla Çatışma ve Grup Yapısı

- Coser dış gruplarla çatışmanın, grup içi bağlılığın artırılması ve grup yapısının korunması açısından işlevsel olup olmamasının anlaşılmasında, çatışma öncesinde grup içindeki anlaşma ve uzlaşmanın derecesinin önemli olduğunu vurgular ve bu noktada örnek olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın Britanya'da nasıl birleştirici,Fransa'da ise nasıl bozucu bir etki yarattığına dikkat çeker .
- dış gruplarla çatışma öncesinde grup içi birlik derecesi zayıf ise çatışma grup üzerinde parçalayıcı yani olumsuz veya bozuk işlevsel bir etki yaratabilir.

Düşman Arayışları:

- Coser dinsel tarikatların bu tür gruplarda iç çatışmanın bireylerin tüm enerjilerini harekete geçirdiğini ve bireyleri etkilediğini savunur.
- Bu gruplarda grup üyelerinin gruptan ayrılmalarına pek izin verilmez. Bu tür gruplarda çatışmayı bastırma yönünde bir eğilim vardır, bu nedenle çatışma ortaya çıktığı anda grup içi bölünmeler yoluyla grubun parçalanması gündeme gelir.
- Coser bu grupların çatışmasının çok defa gerçekçi olmayan bir temele dayandığını, bu tür grup oluşumlarının daha çok gerilim boşaltma gereksiniminden kaynaklandığını, bu nedenle bu grupların varlıklarını sürdürebilmelerinin ve üyelerin grup birliğini ve gruba bağlılıklarını sağlayabilmelerinin çok defa gerçekte olmayan dış düşmanlar arayıp üretmelerine bağlı olduğunu belirtir.
- Buna karşın dışarı ile sürekli mücadele hâlinde olmayan gruplar ise üyelerini tüm kişilikleriyle gruba bağlamaya çalışmazlar ve daha esnek bir yapı gösterirler.
- Coser çatışmaya işlevselci bir bakış açısıyla bakmış, ancak diğer işlevselci sosyologların çoğundan farklı olarak çatışmanın, yapıya esneklik sağlayarak adaptasyon yeteneğini güçlendirmek gibi, olumlu işlevlere de sahip olduğu sonucuna varmıştır. Coser çatışmanın yapısal işlevselcilik tarafından eksik bırakılan analizini tamamlamaya çalışır.
- Coser sistemin temel çelişkilerinden çok işleyişi esnasında ortaya çıkan çatışmaların çözümlenmesi ile ilgilenmiştir.

RALF DAHRENDORF: POSTKAPİTALİSTOPLUM VE ÇATIŞMA TEORİSİ

Ralf DAHRENDORF Popper'ın düşüncelerinden etkilenmiştir. Toplumsal açıklamaların genel ilkelerini belirlemek ve çatışmayı oluşturan etkenleri ortaya koymakla ilgilenmiştir. Politik alanda da bir kariyer yapmış. Dahrendorf'un en önemli eserleri arasında Sanayi Toplumunda Sınıf ve Sınıf Çatışması, Almanya'da Toplum ve Demokrasi, Yeni Özgürlük, Yaşam Şansları ve Modern Sosyal Çatışma sayılabilir.

Postkapitalist toplum tezini açıklayabilmek.

- 1960'lerde Ralf Dahrendorf'un postkapitalist toplum teorisi olarak da adlandırılan sosyolojik çatışma teorisidir.
- Endüstriyel Toplumda Sınıf ve Sınıf Çatışması adlı çalışmasında toplumu, bir yüzü çatışma bir yüzü konsensüs olan iki yüzlü bir madalyona benzetir. Ona göre toplumsal gerçeklik hem uyumlu hem de çatışmalı bir doğaya sahiptir.
- Dahrendorfda Coser gibi sosyolojik teori içinde çatışma teorisi ile konsensüs teorisi olmak üzere iki farklı yaklaşım olduğunu ve bu yaklaşımların her birinin toplumsal gerçekliği açıklamada kısmi olarak kullanılabileceğini savunur.
- konsensüs teorisi, toplumdaki değerler birliğini ve bu değerler birliğinin toplumsal düzenin oluşması ve korunmasındaki etkisini incelemelidir.
- çatışma teorisi ise toplumdaki çıkar çatışmalarını ve de otoritenin zorlayıcı gücünün (coercion) toplumsal düzenin korunmasındaki etkisini incelemelidir

· Dahrendorf çatışmayı toplumsal yapının anlaşılmasında işlevselcilikteki konsensüs kavramından daha önemli bir kavram olarak görür.

· Dahrendorf işlevselciliğin yanı sıra Marx ve Weber'den de oldukça etkilenir.

Marksist Kuram Eleştirisi

· Dahrendorf'un Endüstriyel Toplumda Sınıf ve Sınıf Çatışması adlı çalışmasında geliştirdiği çatışma teorisi, Marx'ın çalışmalarının eleştirel bir okuması üzerine kuruludur. Marx'ın çalışmalarını gözden geçiren Dahrendorf bunun sonucunda Marx'ın 19.yüzyılda, kapitalizmle ilgili olarak yaptığı analizleri genel olarak doğru ve değerli olarak değerlendirir. Ancak Dahrendorf, endüstriyel toplumun sadece bir biçimi olarak gördüğü kapitalizmin, o zamandan beri geçirdiği çok önemli bazı değişmelerin 20. yüzyılda Marx'ın analizlerini büyük ölçüde geçersiz kıldığını ve neticede Marx'ın yazılarının 20. yüzyılda çatışmanın temelini açıklama konusunda geçerliliğini yitirdiğini düşünür.

· Dahrendorf'a göre Marx'ın çoğunu öngöremediği bu değişiklikler "postkapitalist" dediği yeni bir endüstriyel toplum tipinin oluşumuna yol açmıştır.

· Marx'ın kapitalist topluma özgü olarak yaptığı analizlerin, bu yeni toplum tipine (post-kapitalizme) uygun olarak değiştirilmesi gerektiğini düşünür.

· Dahrendorf, önemli dediği değişmelerden sonra kapitalist toplumda sınıfsal kutuplaşma yerine sınıfsal bölünme ve parçalanma gerçekleştiğini öne sürer.

· Dahrendorf Marx'tan beri endüstriyel kapitalist toplumda meydana gelen ve post kapitalist toplumsal formasyona dönüşümde rol oynayan önemli değişimlerden bazılarını aşağıdaki gibi sınıflar :

- 1- Sermayenin ayrışması
- 2- Emeğin ayrışması
- 3- "Yeni orta sınıf"ın gelişmesi
- 4- Toplumsal hareketliliğin artması
- 5- Eşitliğin artması

· Sermayenin ayrışması: Buna göre Marx'ın yaşadığı dönemde, kapitalist sistemde üretim araçlarının hem mülkiyeti hem de kontrolü burjuvazinin tekelindeydi. burjuvazi hem işletmenin/fabrikanın yasal mülk sahibiydi hem de yöneticisiydi.

· proleterya ise üretim araçlarının hem mülkiyetinden hem de kontrolünden yoksun olarak yaşayabilmek için emek gücünü satmak zorunda olan bir sınıftı.

· Yirminci yüzyılda ise Dahrendorf'a göre teknolojinin gelişmesi ve dev şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte üretim araçlarının mülkiyeti ile kontrolü birbirinden ayrılmaya başlamış, şirketi yönetenler onun mülk sahibi olmayabilecekleri gibi şirketin mülk sahipleri de şirketi yönetmiyor olabiliyordu.

· Bu nedenle Dahrendorf, sermayenin ayrışması adını verdiği bu sürecin ortaya çıkmasıyla birlikte burjuvazinin tanımının giderek zorlaştığını savunur.

· Emeğin ayrışması: Dahrendorf yirminci yüzyılda sermayenin yanı sıra emeğinde ayrıştığını ya da parçalandığını savunur.

· makineleşme gelişmesi ve uzmanlaşmanın artmasıyla birlikte Dahrendorf, üretim sürecinde farklı emek düzeylerine olan ihtiyacın da arttığını savunur. Bu da beraberinde ücret, statü ve beceri düzeyleri farklı emek düzeylerinin oluşumuna yol açar.

· Böylelikle işçi sınıfı veya proleterya kendi içinde kalifiye, yarı kalifiye gibi gruplara ayrılır.

· Dahrendorf'a göre kalifiye ve yarı kalifiye işçilerin sayısı artarken kalifiye olmayanların sayısında bir azalma olmuştur.

· Yeni orta sınıf'ın gelişmesi: Sermaye ile emeğin ayrışmasının yanı sıra hem endüstride hem de endüstri dışındaki alanlarda yeni bir kesim ortaya çıkmıştır ve Dahrendorf'a göre Marx, literatürde yeni orta sınıf adı verilen bu kesimin ortaya çıkacağını da öngörememiştir.

· Bu kesime "yeni orta sınıf" adı verilse de Dahrendorf'a göre bu ad yanıltıcıdır çünkü bu kesim, yani "yeni orta sınıf" denilen sınıf daha ilk baştan ayrışık doğmuştur ve dolayısıyla ne bir sınıf, ne bir tabakhane de bir grup oluşturmaktadır

· Toplumsal hareketliliğin artması: Marx'tan beri ortaya çıkan bir diğer önemli gelişme de toplumsal hareketlilikteki artıştır. Dahrendorf'a göre toplumsal hareketlilik endüstriyel toplumların yapısının en önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir. Eğitimde fırsat eşitliğinin yaygınlaşması ile birlikte kuşaklar arası hareketlilikte önemli bir artış olduğunu belirtir

· Toplumsal eşitliğin artması: Dahrendorf'a göre Marx'tan beri ortaya çıkan önemli gelişmelerden biri de toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerdeki azalmadır. Özellikle son yüz yılda sosyal vatandaşlık haklarındaki

gelişmeler, yaşlılık maaşı, işsizlik tazminatı, sağlık sigortası, adli yardımlar, asgari ücret ve de minimum bir yaşam standardı gibi hakların yaygın olarak kabul edilmesi eşitsizlikleri önemli ölçüde azaltmıştır

- çatışmalar kurumsallaşma aracılığıyla düzenlendi, böyle işçi-işveren arasındaki ilişkilerin sendikalar aracılığı ile düzenlenmesi bu sürecin en önemli gelişmelerinden biri oldu
- Dahrendorf'a göre sınıf çatışmasının kurumsallaşması, emek ve sermayenin birbirlerini meşru birer çıkar grubu olarak tanımlarıyla başlamıştır, devrimci dönüşümü engelleyici nitelikteki tüm bu gelişmeler, Marksist nitelikte bir devrimci dönüşümü artık imkânsız hâle getirmiştir.
- Çatışmanın kurumsallaşmasının temelinde ise örgütlenme vardır. Örgütlenme kurumsallaşmadır ve bu bağlamda örgütlenme ile birlikte çıkar grupları meşru hâle gelerek bir-birlerini tanımaya başlarlar. Bunlara bağlı olarak toplumsal hareketliliğin artması, vatandaşlık haklarının genişlemesi ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin azalması post-kapitalist toplumsal formasyona dönüşmede rol oynayan önemli gelişmelerdir. Dahrendorf ve Çatışma Teorisi

Dahrendorf'un çatışma teorisini değerlendirebilmek.

- Dahrendorf'agöre otorite normlar tarafından belirlenmiş belirli toplumsal rol ve mevkilere iliştilmiş meşru güçtür.
- Dahrendorf için postkapitalist toplumda meşru güç/kontrol anlamında kullandığı otorite(yetki) sahibi olmak artık üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmaktan daha önemlidir.
- post-kapitalist toplumda çatışma,otorite temeli üzerinde gelişmektedir. Böylelikle Dahrendorf'agöre otorite konumlarına katılma veya bu konumlardan dışlanma postkapitalist toplumda çatışmanın yeni temelidir. Dahrendorf'a göre otorite normlar tarafından belirlenmiş belirli toplumsal rol ve mevkilere iliştilmiş meşru güçtür.
- Güç ile otorite/yetki (meşru güç)arasında ise önemli fark : “güç bireylerin kişiliğine bağlı iken, otorite her zaman rollerle yada toplumsal konumlarla ilişkilidir” . Meşru bir güç olarak otorite kişilere değil konumlara aktarılır. Bu açıdan, otorite kişisel bir güç değil işgal edilen konumdan elde edilen meşru bir güç veya yetkidir. Örnek olarak, bir vergi memurunun vatandaşlardan vergi toplama yetkisi vardır, öte yandan vatandaşlardan zorla haraç toplayan bir çete liderinin ise bunu yapmaya gücü vardır, ancak yetkisi yoktur.
- otorite ilişkileri ast-üst ilişkileridir, meşru bir tahakküm ve boyun eğme ilişkisidir. Böylece, otorite konumundakiler, diğerlerinden farklı olarak buldukları kurumlarda kurumla ve çalışanlarla ilgili kararlar alma ve onları kontrol etme yetkisine sahiptirler. Örneğin, bir komutanın, erleri; bir fabrika müdürünün, işçileri ve bir şefin/amirin memurları kontrol etme yetkisi vardır.
- Marx'ın kuramında toplumu bölen, üretim araçlarının özel mülkiyeti iken Dahrendorf'un kuramında toplumu bölen meşru güç anlamındaki otoritedir.
- otorite yapısı içindeki egemen-tabi konumları farklı çıkarlara sahip, çıkarları çatışan gruplar üretir.
- Dahrendorf, otorite konumunda, yani egemen olanlarla tabi olanlar arasındaki ilişkileri yarı gruplar, çıkar grupları ve çatışma grupları kavramları çerçevesinde incelemeye çalışır.

Yarı Gruplar, Çıkar Grupları ve Çatışma Grupları

- Dahrendorf otorite dağılımından kaynaklanan karmaşık çıkar ilişkilerini üç tip çıkar grubu altında ele alarak çözümlenmeye çalışır:
- (i)yarı gruplar ,
- (ii)çıkar grupları ve
- (iii)çatışma grupları .
- Yarı Gruplar ve Çıkar Grupları: her topluluk ve örgütte otorite konumundaki grubun çıkarları ile otoriteye tabi olan grubun çıkarları arasında bir gerilim ve çatışma vardır. Bu çıkar çatışması açık olabileceği gibi çok defa gizlidir.grup çıkarları açık çıkarlar ya da gizil çıkarlar olabilirler.

Gizil çıkarlar üyelerin bilincinde olduğu açık amaçlar şeklinde geliştiklerinde açık çıkarlara dönüşür. Gizil çıkarlar açık amaçlar olarak ortaya çıkmadıkları müddetçe yarı grup ya da potansiyel grup çıkarlarıdır.

- Gizil çıkarların bilinçli amaçlar olarak açığa çıkmaya başlamasıyla birlikte yarı gruplar çıkar gruplarına dönüşür. Gizil çıkar çatışmasında çatışmanın açık hâle gelebilmesi ise ancak otoritenin veya otorite konumundakilerin meşruluklarının sorgulanmaya başlamasıyla mümkündür
- Örneğin, bilinç yükseltme hareketlerinden sonra kadınların erkeklerle fırsat eşitliği talepleri Dahrendorf'a göre daha önce gizil olan çıkarların bilinçli amaçlar olarak ortaya çıkmasını, dolayısıyla da yarı grup olan kadınların çıkar grupları kurarak örgütlenmelerinin bir örneğini temsil eder.
- Çatışma grupları: Dahrendorf çıkar gruplarından da çatışma grupları dediği grupların doğduğunu düşünür. Dahrendorf'un modelinde sınıf ve sınıfsal çatışma, çatışma grupları anlamında kullanılır.

- Bu bağlamda emek ve sermaye sınıfları çatışma gruplarına örnek olarak verilebilir.
- Dahrendorf'un modelinde toplumsal sınıflar otorite yapılarındaki konumlarına göre gizil ya da açık çıkarılara sahip olan bireylerden oluşan gruplardır, sınıf çatışması da yine bireylerin otorite konumlarından kaynaklanan grup çatışmalarından ibarettir.
- Dahrendorf'un yapısalcı çatışma kuramında sınıflar zorunlu olarak eşgüdümlemiş birliklerde otorite dağılımıyla ilgili yapısal koşulların ortaya çıkardığı çıkar grupları olarak analiz edilirler. Sınıflar otoritenin kullanımına katılan ya da dışlanan ikili çıkar grupları olarak tanımlanır.
- Dahrendorf'un otorite temelli toplum modeli iki sınıflı bir sisteme dayansa da toplumsal pratikte bireyler aynı anda çok sayıda yarı grup, çıkar grubu ve çatışma grubuna üye olabilirler. Bu nedenle de bu grupların bazılarında otoritenin kullanımına katılan bazılarında ise dışlanan olabilirler.
- Örneğin, bir kurumda yönetici olan ve dolayısıyla bu konumu ile bundan doğan avantajları korumaya çalışan bir kişi, üyesi olduğu başka bir kuruluştaki tabi konumda olabilir ve bu nedenle bu yapıdaki konumunu değiştirmek için mücadele edip otorite konumunda olanlarla çatışabilir.
- Dahrendorf'un kuramında postkapitalist toplumda otorite konumunda olanlarla bundan dışlananlar arasında, "zorunlu olarak eşgüdümlemiş birlikler" aracılığıyla sürdürülen bir çatışma her zaman vardır ve bu çatışma Marx'ın kuramında sözü geçen sınıf çatışmasının yerini almıştır.
- Dahrendorf özellikle emek ve sermayenin ayrışması, orta sınıfın giderek genişlemesi ve toplumsal hareketliliğin artması gibi nedenlerin endüstriyel toplumda çatışmayı, otoritenin dağılımına bağlı olarak egemen olanlarla tabi olanlar arasında, yeni ve çok daha karmaşık bir boyuta taşıdığını düşünür.
- Çatışmanın sonuçları konusunda ise Dahrendorf, Coser gibi düşünür .Ona göre çatışmanın toplumu bir arada tutma, demokrasilerde gücün kötüye kullanımının engellenmesi, bireysel haklar ve hukukun güçlendirilmesi ve de güç kullanma yetkisine sahip olanlar üzerindeki kontrolün sürdürülmesi gibi çeşitli işlevleri vardır.
- Dahrendorf'un kuramı da farklı cephelerden önemli eleştiriler almıştır. Bu eleştirilerin başında ise bu kuramın güç ve otorite yarışı dışında kalan toplumsal çatışmaların temellerine ilişkin ayrıntılı bir analiz geliştirmediği yönündeki eleştiri gelmektedir .
- Marksist cepheden gelen eleştirilerde ise Marx'ın kuramının çağdaş toplumlar için artık geçerli olmadığı iddiasının kabul edilemez olduğu, önemli bir değişim geçirmiş olmakla birlikte bu toplumların hâlâ iki temel sınıf arasında bölünmüş kapitalist toplumlar olduğu, sınıf çatışmasının da hâlâ temel toplumsal çatışmayı oluşturduğu, ayrıca toplumsal eşitsizliklerin dramatik olarak da azalmadığı vurgulanmaktadır.
- literatürde sosyolojik teori içinde ayrı bir sosyolojik gelenek olarak çatışma teorisinden söz edilemeyeceğini savunan önemli bir görüş de bulunmaktadır. Başta Parsons ve Merton olmak üzere bu görüşü savunanlar sosyolojideki bütün teori ve yaklaşımların çatışmanın toplumsal yaşamdaki yerine ilişkin belirli bir görüşe sahip olduklarını, bu nedenle sosyolojik teorinin çatışmayı vurgulayan teoriler ve konsensüse ağırlık veren teoriler şeklinde iki ayrı teoriye bölünemeyeceğini vurgulamaktadırlar.
- bu görüşe göre çatışma teorisi toplumsal gerçekliği kısmî olarak açıklamada yararlı, ancak bir bütün olarak analiz etmede eksiktir. Son olarak, Ritzer 'e göre çatışma teorisi 1950'li ve 1960'lı yıllarda yapısal işlevselciliğe bir alternatif olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, gerçek bir eleştirel toplum kuramı olmaktan çok, yapısal işlevselciliğin aynadaki bir görüntüsünden öteye gidememiş ve bu nedenle sonraki dönemde yerini çeşitli neo-Marksist kuramlara bırakmak zorunda kalmıştır. Ritzer, temel sorunu "yapısal işlevselci kökeninden kendini hiçbir zaman yeterince kurtaramamış olmak" olan çatışma teorisinin en önemli katkısının ise Marx'ın çalışmalarına daha sadık teoriler için zemin hazırlaması olduğunu savunur . Marshall da çatışma kuramının "1960'lı yıllarda toplum kuramında önemli bir güç olarak Marksizmin sahneye çıkmasıyla birlikte" gözden düşmeye ve "toplum kuramındaki daha genel Marksist ve Weberci eğilimlerin arasında" erimeye başladığını vurgular.

MODERN SOSYOLOJİ TARİHİ ÜNİTE 4

SEMBOOLİK ETKİLEŞİMCİLİK

SEMBOOLİK ETKİLEŞİMCİ BAKIŞ AÇISI

Sembolik etkileşimci bakış açısının, sosyoloji kuramının gelişiminde önemli bir rol oynayan George Herbert Mead tarafından geliştirildiği ve bu bakış açısının daha sonra sembolik etkileşimcilik olarak adlandırıldığı öne sürülür. "Mead bütün olarak toplumları çalışmaktan çok, küçük ölçekli toplumsal süreçleri çözümlenmeye daha fazla önem vermiştir.

- Sembolik etkileşimcilik, 1970'li yıllarda, özellikle yapısal işlevselci yaklaşım ile Amerikan sosyolojisinde egemen bir paradigma oluşturan ve T. Parsons tarafından geliştirilen toplumsal sistemler teorisine önemli bir alternatif olarak görülmüştür.

- İşlevselcilik gibi yapısalcı yaklaşımlar toplumu, toplumsal yapılar açısından çözümlenmeye çalışmış, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun yapısı tarafından şekillendiğini ileri sürmüşlerdir. Sembolik etkileşimcilik ise aktif, yaratıcı olarak gördüğü bireylere diğer yaklaşımlardan daha fazla ağırlık vermiştir .
- Sembolik etkileşimcilere göre, bireyin davranışı tamamen yapılar tarafından belirlenmemektedir. Birey, bulunduğu eylemlerde kısmen özgürlüğe ve seçme şansına sahip bulunmaktadır .
- NOT:Sembolik etkileşimci bakış açısının vurguladığı en önemli öge benlik kavramıdır.
- pozitivist bakış açısının karşısında yer alan bir yaklaşım olarak sembolik etkileşimcilik, benlik kavramını yaklaşımının merkezine yerleştirerek benliğin irade sahibi, aktif yönünü odak noktası olarak ele almaktadır.
- Bununla birlikte sembolik etkileşimci yaklaşım, doğa bilimlerindeki nedensel çözümlenme yerine,toplumsal gerçekliği içeriden tanımlamaya çalışarak, bireylerin basitçe gündelik yaşamlarındaki görüşlerini, duygularını ve eylemlerini yorumlamayı amaçlamaktadır.Fakat yaklaşımının merkezine benlik tartışmasını koymasını nedeniyle sembolik etkileşimciliğin, yapısalcı ve sistem yaklaşımları kadar etkili olmadığı belirtilmektedir.
- Sembolik etkileşimcilik ile Max Weber sosyolojisi arasında bazı benzerlikler görülmektedir. Weber sosyolojisinde,herhangi bir eylemde bulunan bireylerin öznel durumları anlaşılmadan, bireysel eylemlerin nedensel açıklamasının yapılamayacağını ileri sürmektedir.
- Sembolik etkileşimciler ise sosyolojik çözümlenmelerde yer alan nedensel açıklamaları reddetmemekle birlikte, nedensel ilişkilerin kurulmasını, sosyologların çalışmalarının önemli bir bölümü olarak görmezler.
- Sembolik etkileşimciler, pozitivistler için önemli olan istatistiksel bilginin de insan davranışlarının iç yüzünün kavranmasını sağlayacak pek fazla bir katkı sağlamadığını belirtmektedirler.Çünkü sembolik etkileşimciler, insan davranışlarının geniş anlamda, insanların kendilerini çevreleyen dünyayı yorumlamada ve kendi yaşamlarını anlamlandırmada ya da yaşamlarına anlam vermede kullandıkları birtakım içsel süreçler tarafından yönetildiğini kabul etmektedirler.
- NOT: Weber,insanı düşünebilme yetisine sahip olan, toplumsal yaşamda başkalarının düşüncelerini ve tepkilerini hesaba katarak hareket eden kültürel bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle Weber'e göre insan eylemi 'toplumsaldır' ve toplumsal eylem, bilimsel olarak açıklanmadan önce, bireylerin eylemlerine yükledikleri anlamların yorumlanması gerekmektedir.
- Sembolik etkileşimci yaklaşım tarafından toplumsal eylem, bireylerin bu eylemlere yükledikleri anlamlar bağlamında ele alınmaktadır.
- Sembolik etkileşimciler, bireyin eyleminin, toplumsal bir uyarana karşı doğrudan bir tepki olarak ele alınmasını eleştirmektedirler.
- Bireyler toplumsal olmaları Sembolik etkileşimci yaklaşım, insanın toplumsal etkileşiminin doğası üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal aktörler arasında sembolik iletişim süreçleriyle etkileşim halindedirler ve toplum etkileşim hâlindeki bu insanlardan oluşmaktadır.
- NOT: Sembolik etkileşimci bakış açısı, suç sosyolojisi alanında, suça yönelik davranış çalışmalarında etkili olmuş ve 'etiketleme teorisi' için teorik bir temel sağlamıştır.

· William Isaac Thomas ve Charles Horton Cooley erken dönem etkileşimci bakış açısının oluşumu sürecinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. George Herbert Mead ise sembolik etkileşimciliğin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Mead'ın ardından öğrencisi Herbert Blumer sembolik etkileşimciliğe önemli katkılarda bulunmuştur.

· Mead, çalışmalarında Cooley'nin yaklaşımından etkilenmiş, onun ayna benlik kavramını geliştirmiştir. Bu anlamda Mead benlik kavramını, toplumsal bir fenomen olarak ele almıştır. Toplumsal benliğin,diğerleriyle toplumsal etkileşim süreci aracılığıyla ortaya çıktığını belirtmiştir. Etkileşimin en önemli öğeleri olan semboller ve anlamlar,toplumsal yaşamın temellerini oluşturmaktadır. Blumer'ın çalışmaları ise büyük ölçüde Mead'in düşüncelerinden etkilenmiştir.

Sembolik Etkileşimde Sembol ve Anlamlar

· Sembol, bir şeyi ifade eden herhangi bir jest,işaret veya nesne olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar birbirleriyle etkileşim halindeyken, sembollerini öğrenmekte ve kullanmaktadırlar. Semboller, bitmemiş gerçeklikler olarak devam eden bir süreç içerisinde yer almaktadır. Semboller,aynı zamanda anlamların taşıyıcıları olarak kabul edilmektedirler .

· Sembol, nesne ya da olayları özel bir biçimde tanımlamaktadır.Semboller, nesne ve olaylara özel bir anlam yüklemektedir. Bu anlamlar, insanların doğal ve toplumsal çevreleriyle kurdukları etkileşim aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

· İnsanlar, özel uyaranlara karşı otomatik olarak tepki vermek üzere genetik olarak programlanmadıkları için, insan davranışları içgüdülerle yönetilmemektedir. Bu nedenle insanlar davranışlarını yönetmek için sembolik etkileşime ihtiyaç duymaktadırlar. Hayatta kalmak ve yaşamlarını sürdürebilmek için insanlar, anlamlara ihtiyaç duymaktadırlar.

· İnsanlar, anlamları nesilden nesile aktarma kapasitesine sahip olmakla birlikte, aynı zamanda başkalarının eylemlerini ve dünyayı yorumlayabilme kapasitesine de sahiptirler.

· Sembolik etkileşimde dil ve jestler en önemli semboller olarak tanımlanmaktadır. Dil, bir taraftan bireyin deneyimi olarak görülürken diğer taraftan onun toplumdaki kullanımını yöneten kurallar bütünü olarak ele alınmaktadır .

· Jestler ise sözel seviyede bulunmamakla birlikte, bilinçli bir anlam ya da amaçta taşımamakta, ancak diğerlerinin tepkilerinin uygunluğunun değerlendirilmesinde ipucu olarak hizmet etmektedirler. Jestlerle iletişim, bir eyleme ara vermeksizin, bir anlamın veya tanımın aracısı olmadan, anında ortaya çıkmaktadır Sesli jestler ve toplumda bu jestlere bağlı olarak görülen davranışlar, sembolik etkileşim için temel sağlamaktadırlar Sembolik Etkileşimciliğin Temel Varsayımları

- 1- İnsanlar, öğrenilmiş anlamların sembolik bir dünyasında yaşarlar.
- 2- Semboller, toplumsal süreçlerde ortaya çıkar ve paylaşılır.
- 3- Semboller, insan davranışını etkilemesi bakımından önemlidirler.
- 4- Zihin, işlevsel, irade sahibi ve bireyin çıkarlarına hizmet eden teleolojik bir varlıktır.
- 5- Benlik, toplumsal bir kurgudur.
- 6- Toplum, toplumsal süreçler sonucunda ortaya çıkan dilsel ya da sembolik bir kurgudur.
- 7- “Sempatetik içe bakış” (sympatheticintrospection) sorgulamanın zorunlu bir biçimidir.

ERKEN DÖNEM ETKİLEŞİMCİDÜŞÜNÜRLER

Thomas ve C. H.Cooley

· NOT: Thomas’ın katkıları arasında yetişkinlerin toplumsallaşması ve durum tanımlaması kavramlarını oluşturması yer almaktadır. Sembolik etkileşimcilikte yetişkinlerin toplumsallaşması, toplumsallaşma süreci içerisinde bir aşama olarak ele alınmaktadır.

· Not:yetişkinlerin toplumsallaşması ,toplumsal aktörlerin sürecin sondaki aşamalarında yeni roller (anne,baba,işçi) almalarını içermektedir.

· Diğer kavram olan durum tanımlaması ise, etkileşimci bakış açısında önemli bir yer tutmaktadır ve insanların eylemde bulunmadan önce anlamları bir araya getirerek karar verme sürecindeki müzakere anını ifade etmektedir.

· Erken dönem etkileşimci yaklaşımın önemli düşünürlerinden biri olan Cooley ise, ayna benlik ve birincil grup kavramları ile etkileşimci bakış açısını vurgulamış ve aynı zamanda toplumun zihinsel olarak tasarlanması teorisini geliştirmiştir. Ayrıca, insan doğası hakkında bir teori geliştirerek, benliğin gelişim aşamalarını belgelemiştir. Bununla birlikte Cooley, Sempatetik içe bakış ile sosyoloji alanına yönetsel bir katkı sağlamıştır .

· Birey diğer insanların kendine yönelik davranışlarını bir çeşit ayna olarak kullanmaktadır. Bu ayna, bireyin imgesini yansıtmaktadır.Bu durumu Cooley, ayna benlik kuramı ile açıklamaktadır.

· Cooley ,“ayna benlik”i oluşturan üç ögeyi şu şekilde sıralamaktadır:

- 1- Kendi görünüşümüzün diğer kişiler tarafından nasıl görüldüğünün imgelemesi,
- 2- Kendi görünüşümüzle ilgili diğerlerinin tepkilerinin değerlendirilmesi,
- 3- Bunların sonucunda kendimizi nasıl (gurur veya utanma gibi) hissettiğimizdir. Bireyi utanç ya da gurura götüren şey mekanik bir refleks değildir, diğerlerinin zihnindeki bu yansımanın tahmin edilen etkisidir.

· Not: Ayna benlik bireyin ,diğer insanların kendisine karşı davranışlarına bağlı olarak oluşturduğu kendi imgesidir.

· Cooley’e göre psikoloji ve sosyoloji, birey ile toplumsal kurumları birbirinden ayrı olarak ele almışlar ve bu nedenle ortak bir yanılığa düşmüşlerdir. Oysaki birey ve toplum, birbirinden ayrılmaz bir bütün meydana getirmektedirler. Bu bağlamda Cooley, aile ve oyun grupları gibi birincil gruplardaki yüz yüze, kişisel ilişkileri incelemiş ve bu ilişkilerin birtakım psikolojik mekanizmalar yoluyla temel alışkanlık ve tutumları nasıl oluşturduğunu göstermiştir

· Birincil grup: yüz yüze ilişkilerin bulunduğu ,kendi davranış normlarına sahip bir grup olarak tanımlanmaktadır.

· Cooley’nin geliştirdiği “Sempatetik içe bakış” yöntemi, insanların tavır ve hareketlerinin nedenlerini araştırmaktadır.

· Sempatik içe bakış: bireylerin başkalarını anlamak için kendilerini onların yerine koyma yöntemini ifade etmektedir.

· Etkileşimci bakış açısının erken dönem düşünürleri arasında öne çıkan isimler olarak Thomas ve Cooley, çalışmalarıyla bu yaklaşımın oluşum sürecine önemli katkılar sağlamışlardır. Bunun yanında Mead ve Blumer, bu süreç içerisinde yapılan çalışmaları ve ortaya çıkan kavramları geliştirerek sembolik etkileşimciliğin kurucuları olarak tanınmışlardır.

GEORGE HERBERT MEAD

· Mead, sosyolojik düşünce açısından hem nesnel hem de öznel davranışı birlikte ele alarak bunun önemini vurgulayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Mead, sosyal psikoloji yaklaşımında toplumsal gerçekliği durağan olarak ele almamış bunun yerine toplumsal gerçekliği süreç olarak kavrayan bir görüşü benimsemiştir.

· Mead teorisinin sistematik açıklamasını tam anlamıyla yayınlamamıştır. Yayımlanan eserleri onun ders notlarını ve dağınık metinlerini kapsamaktadır. çalışmaları ölümünden sonra toplanarak derlenmiş ve 3 kitabını oluşturmuştur. Zihin, benlik ve toplum., 19 yy da düşünce hareketleri ve eylem felsefesidir.

G. H. Mead'ın rol alma sürecini açıklayabilmek

* rol alma süreci bireyin etkileşimde olduğu kişilerin yerine kendisini koymasını ifade etmektedir.

Toplum, insanların birbiriyle etkileşiminden meydana gelmektedir. İnsanların semboller aracılığıyla etkileşimde bulunmaları nedeniyle semboller etkileşimin temeli olarak kabul edilmektedir.

* İnsanların birbirleriyle etkileşiminin başarılı bir biçimde gerçekleşmesi sonucunda semboller, anlamlara sahip olmaktadır. Toplumsal ilerlemeyi sağlayan etkileşim için, toplumun üyeleri tarafından anlamların paylaşılmasının yanında, diğerlerinin amaçlarının da yorumlanabilmesi gerekmektedir. Ortak sembollerin varlığı ile mümkün olan bu süreç Mead'ın adlandırdığı rol alma süreci ile sağlanmaktadır

* Mead'ın yaklaşımında rol alma süreci, bireyin kendini diğerlerinin yerine koymasınıdır.

* Mead, rol alma süreci ile bireylerin "benlik" kavramını geliştirdiğini belirtmektedir. Bireyler, diğer insanlarla etkileşime girerek onların farkına varmalarının yanı sıra, kendilerinin de farkında olmaktadır. Kendilerini diğerlerinin yerine koydukları rol alma sürecinde, kendileri ile de etkileşime girebilmektedirler. Başka bir deyişle kendilerine dışarıdan bakabilmektedirler.

Benlik Teorisi

G.H. Mead'ın benlik teorisini özetleyebilmek.

*yirminci yüzyılın başında, Amerikan psikolojisi ve sosyolojisinde egemen olan bakış açısı, benliğin ve bilincin, mekanik ve pasif olarak ele alınması olmuştur. Mead bu bakış açısından ayrılan bir yaklaşımla benlik kavramını toplumsal bir fenomen olarak geliştirmiştir.

* Mead, benliğin kökenleri üzerinde durmuş ve bu kökenleri dışsal yönler olarak benliğin pratik toplumsal deneyimlerinde ve içsel yönler olarak benliğin bilinçli deneyimlerinde aramıştır. İnsan, ancak yaşadığı ortama uyarak ve onu kontrol etmeye yönelik bir mücadele içinde yer alarak kendi benliğini oluşturmaktadır

* Mead'e göre benlik, ancak bireyin kendisine dışarıdan bir nesne olarak bakabilmesi ile gelişmektedir. Bunu yapabilmek için bireyin, kendisini diğerlerinin bakış açısından gözlemleyebilmesi gerekmektedir.

* İnsanlar için belirli anlamlar yüklenen bu değerler, insanların sahip olduğu iki unsura bağlı olarak gelişmektedir:

1- Bilinç , düşünebilme yeteneğini ve içinde bulunduğumuz dünyanın farkında olmayı içermektedir. Düşünme ile eylem, insan toplumunun kurulması için temel sağlamaktadır. Mead'ın bakış açısında düşünme süreci, basitçe bir "iç konuşma" olduğu için düşünme bu yolla mümkün olmaktadır.

2- Öz bilinç , tek ve eşsiz olan kendi varlığımızın farkında olmayı ifade etmektedir. Öz bilincin oluşmasıyla, insanlar düşünme ve müzakere ile kendilerinin eylemlerini yönetebilmektedirler. Kendileri için amaçlar belirleyebilmekte, gelecek eylemlerini planlayabilmekte ve eylemin alternatif yönlerinin sonuçlarını göz önünde bulundurabilmektedirler.

· NOT: Benlik bilinci, bireyin kendisinin diğerlerinden bağımsız, toplumsal kimliğinin farkında olmasını ifade etmektedir.

· Mead'ın benlik teorisine göre, birey kendi deneyimleri ve kendi yaşamı için bir toplumsal nesne hâline geldiğinde, benliği de davranışları yoluyla oluşmaya başlamaktadır. Birey, davranışları yoluyla belirli roller oynamaktadır.

Mead'e göre bu zihinsel mekanizma insana bazı yetenekler sağlamaktadır:

1- Bilinçli olarak plan yapabilmek ve davranışlarını içinde bulunduğu duruma ya da kendisinin önceden belirlemiş olduğu amaçlara uygun bir şekilde uyarlama yeteneği sağlamaktadır.

2- Geniş çeşitliliğe sahip semboller aracılığıyla(Dil, bu sembollerden en önemlisi olarak kabul edilmektedir.) başkaları ile iletişim kurabilme ve iletişim sürecinde söylenenin altında yatan ya da ima edilenin anlamını yorumlayabilme yeteneği sağlamaktadır.

3- Özbilince sahip olma, başka bir deyişle, sadece bireyin kendi duygularının ve düşüncelerinin, daha da önemlisi kendi varlığının bilincinde olmasını değil, aynı zamanda başkalarının da varlığının, duygularının farkında olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte zihin, bireyin başkalarının rolünü alabilme ve başkalarının belirli bir hareket ya da durumu nasıl yorumlayabileceklerini tahmin edebilme, hatta başkalarına nasıl göründüğünü tasarlayabilme yeteneğine sahip olmasını sağlamaktadır.

· Mead'e göre bu kapasite, insana davranışları ve çevresi üzerinde, belirli bir ölçüde kontrol sağlama gücü vermektedir. Bun edenle Mead, insan davranışlarının içgüdülerle ya da dışsal toplumsal güçler tarafından önceden belirlenmiş olmadığını ileri sürmektedir.

· Mead'e göre, zihin ve benlik gündelik yaşamın toplumsal bir ürünüdür. Toplum, zihin ve benlik olmadan var olamaz. Toplumun en önemli özelliği, toplumun üyelerinin başka bir deyişle bireylerin zihinlerinin ve benliklerinin olmasını ön koşul olarak gerektirmesidir. Mead, benliği ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve onun iki önemli ögesini çözümlenmiştir: bu ögeler, benliğin sembolik iletişim biçimleri geliştirmesine yönelik olan düşünümsel doğası ve yeteneğidir.

· Benliğin toplumsal gelişimi ikili bir sürece dayanmaktadır. Bunlar uzlaşma ve yorumlamadır. Mead'e göre, insanların benlikleri doğuştan olmadığı için, her ne kadar herkesin benlik geliştirebilmesini sağlayan biyolojik ve genetik bir kapasitesi olsa da benlik toplumsal olarak oluşturulmakta ve geliştirilmektedir.

1- Ben (I) ve Beni/Bana (Me)

· Mead, bireyin bilinç ve düşünmeye sahip olmasına rağmen, nasıl davranacağını seçiminin, bu davranışın toplumsal bağlamı tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Mead'e göre bireyin davranışları ve kendi varlığının farkında olması, diğer bir deyişle benlik, birbirinden ayrılamayan "ben" (I) ve "beni/bana" (me) özellikleri içeren bir süreç tarafından belirlenmektedir

· Mead'in teorisinde benlik, hem bir özne hem de bir nesne olarak kabul edilmektedir. Benlik, bir taraftan düşünen ve eyleyen bir özne olarak "ben" (I) ve diğer taraftan bireyin başkaları için var olan dünyada bir nesne olarak kendi benliğinin farkında olması ile "beni/bana" (me) olarak ele alınmaktadır.

· "Ben" ve "beni/bana" Mead'in benlik kavramının paralel parçalarıdır. Bunlar bireyin analitik olarak ayırt edilebilir iki aşamasını içeren zorunlu bir süreç olarak görülmektedir.

· "Ben", bireyin bir bütün olarak kendisi hakkındaki düşüncesine dayanmaktadır. "Beni/Bana", herhangi bir anda ya da durumda, diğer insanların bireyden nasıl davranmasını beklediğinin farkında olması ile oluşmaktadır. Başka bir deyişle, bireyin kendisini belirli bir toplumsal rolde tanımlamasıdır.

· Örneğin, birey kendini iyi bir anne veya baba yada iyi bir arkadaş olarak görebilir. "Beni/bana" bireyin toplumsal ilişkilerinde diğerlerini ifade etmektedir. Böylece grubun örgütlenmiş tanımlamalar ve tutumlarını, yaygın olarak benimsenen anlayış ve beklentilerini ya da anlamları kapsamaktadır.

· Örneğin, bir kişi kazayla elini yaktığında, benliğin "ben" durumu, hissedilen acıya karşı tepki yoluyla ifade edilmektedir. Fakat benliğin "beni/bana" durumu, belirli bir biçimde hissedilen acıya karşı tepkinin seçimini belirlemektedir.

· Bu nedenle bireyin tepkisi şu ögelerle belirlenmiş olmaktadır:

- 1- Kim olduğu (yaş, cinsiyet gibi faktörler)
- 2- Nerede olduğu (evde, dışarıda, vb.)
- 3- Kiminle olduğu (aile, arkadaşlar, tanımadığı insanlar, yalnız vb.)

· Bu anlamda, eğer küçük bir çocuksa elini yaktığı zaman tepkisi ağlamak olabilir. Eğer genç biri erkek ise ağlamanın toplumsal olarak kabul edilmeyeceğini düşünebilir ve onun yerine sesli bir şekilde küfretmeyi seçebilir. Kişinin bu durumda küfretmesi, kendi başına evde ya da küfretmesini kabul eden biriyle birlikte ise uygun görülebilir.

· Her eylem "ben" biçiminde başlamakta ve genellikle "beni/bana" biçiminde son bulmaktadır. "Ben" diğerlerinin("beni/bana"), beklentileri veya tanımlamalarının kontrolü altında gelişen eylemlerin başlangıcını temsil etmektedir.

· Böylece "ben", eylemi teşvik edici bir destek verirken, "beni/bana", eyleme yön vermektedir. "Ben" potansiyel olarak yeni, yaratılan etkinlikler önermekte, düzenleyici olan "beni/bana" ise bireyi amaca yönelik etkinlik ile gelenek ve kurallara uygun davranışlara yönlendirmektedir. Böylece birey ve toplum arasında ilişkinin karşılıklı bağlayıcı olmasının anlaşılma sürecinde temel sağlanmış olmaktadır.

· Benlik ancak kendisi ve toplumun diğer benlikleriyle etkileşime girdiğinde var olmaktadır: Benlik, "ait olduğu grubun tutumunu takınma yeteneğiyle" ortaya çıkmakta ve grubun toplumsal alışkanlıklarını,

topluluğun ortak tutumlarını özümsemektedir . Birey, başkalarının kendisine karşı tutumlarını dikkate alarak aynı zamanda, toplumsal süreci, bireysel deneyimle bütünleştirmeye çalışmaktadır. Benlik, bu “genelleştirilmiş öteki” tarafından bir birlik hâlinde örgütlenmiştir.

· “Genelleştirilmiş öteki” , bireyin psikolojisinin önemli bir unsurudur.

· NOT:genelleştirilmiş öteki toplumsal grubun tutumlarının içselleştirilmesini ifade etmektedir.

· Genelleştirilmiş öteki, “ben”in ya da kendinden benliğin (self) ve “beni/bana” ya da bireyin toplumsal yönünün diyalektik bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Böylece her bireyin benliğini, biyolojik ve psikolojik “ben” ile sosyolojik bir “beni/bana”nın birleşimi oluşturmaktadır.

2- Benliğin Oluşum Aşamaları: Mead, çocuğun benlik oluşum ve gelişim süreçlerini üç genel aşama ile tanımlamaktadır. Bu aşamaları şu şekilde açıklamaktadır:

A- Hazırlık Aşaması : Bu aşamada kendi davranışını değerlendirme yeteneğine sahip olmayan bebek anlamsız taklitler yapar. örneğin okuma yazma bilmediği halde gazete okur gibi yapabilir. çocuk bu anlamsız taklitleri diğerlerinin ilgisini çekmek için yapmaktadır.

B- Oyun Aşaması : Bu aşama çocuğun, bir diğerinin rolünü alma becerisinin gelişimine izin veren önemli bir süreçtir .Örneğin çocuklar, anne, öğretmen,postacı ya da şoför rolünü oynayabilirler. Bu gibi oyunları oynamanın en önemli yönü, çocuğun anne ya da öğretmen gibi rollerde kendisi ve oynadığı rol arasında bir farklılık olduğunun farkına varmasıdır. Oyun aşamasında çocuk,yalnızdır ve kendi davranışının farkındadır.

C- Birlikte Oyun Aşaması : Bu aşama, benliğin gelişiminin ileri aşamasıdır. Benlik, kişilerin diğerlerinin rollerini almayı öğrenmesi ya da oynamaktan çok, onlara katılması ile gelişmektedir. Çocuk bir oyuna katıldığı zaman, oyuna katılan başkalarının rollerini de düşünmek zorunda kalır. Kendisini birden fazla rolü aynı anda alması gereken bir durumda bulur. Futbol oyunu bu durumu açıklamak için iyi bir örnektir. Bir futbol oyununda her oyuncu, bir diğer oyuncunun beklentilerini ve amaçlarını tasarlar. Aynı zamanda çocuk kendini, oyuna katılan diğerlerinin bakış açısıyla görmeye başlamaktadır.

Oyun ve birlikte oyun arasındaki fark,

a- katılımcıların sayısı

b- kuralların olup olmamasına bağlı olarak belirlenmektedir.

· Oyun, herhangi bir kural koymayan bir çocuk tarafından oynanmaktadır. Birlikte oyun ise belirlenmiş kurallara sahip olması ve oyuncu sayısı ile oyundan farklıdır. İki kişilik birlikte oyun, sadece basit olarak rol almayı gerektirmektedir. Daha fazla sayıda çocuğun birlikte oynadığı oyun, “genelleştirilmiş öteki”nin rolünü almayı gerektirmektedir.

· Mead, çocuğun olgunlaşma sürecindeki son aşamanın, bireyin bütün toplumun tutumunu temsil eden “genelleştirilmiş öteki”nin rolünü aldığı zaman ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Birlikte oyun aşamasında, kendi özel rolünü değerlendirmek için çocuk kendini diğerlerinin yerine koyarak onların rollerini almaktadır. Bunu yaparken kendisini diğer oyuncuların kolektif bakış açısı aracılığıyla görmektedir. kendisini, Mead’ in kavramı ile “genelleştirilmiş öteki”nin bakış açısından görmektedir . Bu genelleştirilmiş öteki için aile, eğitim, sendika gibi gruplar örnek olarak gösterilebilir.

· Mead’e göre, aile ya da devlet gibi kurumlar,özel toplumsal rollerin onlara yüklenmesi ile bir mevcudiyete sahip olmaktadırlar. Böylece ‘aile’ kurumu anne, baba, evlat, kardeş toplumsal rollerinden meydana gelmektedir.

· Mead, bir toplumun sahip olduğu kültürün özel toplumsal roller için uygun davranış biçimlerini önerdiğini kabul etmektedir.İnsanlar özel bir rol içerisinde, beklenen davranışla ve kişinin benlik kavramı ile uygun olan yollarda hareket etmeye yönelmektedirler.

· Kültürün ve toplumsal rollerin varlığı, insan davranışını bir dereceye kadar şekillendirse de Mead, insanların hâlen nasıl davranacakları konusunda önemli seçimlere sahip olduğunu belirtmektedir.

Bu durumun bazı nedenleri şu şekilde ifade edilebilir:

1- Çoğu kültürel beklenti özgün olarak görülmemektedir. Toplum, örneğin, insanların kıyafet giymesini ister fakat genellikle giyilen kıyafetlerde önemli bir serbestlik görülmektedir. Bunun yanı sıra, bireyler, girdiği rollerde önemli seçimlere sahiptirler.

2- Bir başka neden, toplumun her şeyi kapsayan bir kültüre sahip bulunmaması olabilmektedir.

3- Bir diğer neden, zaman zaman toplumsal role göre hareket etmek mümkün olmamaktadır.

HERBERT BLUMER

· Blumer, Mead ile birlikte sembolik etkileşimci yaklaşımın önemli isimlerinden olmuştur.

· Blumer’ın düşüncesinin bir kaynağını, onun öğretmeni olan G. H. Mead’e karşı açıkça duyduğu hayranlık oluşturmaktadır. Blumer,Mead’in bir öğrencisi olarak derslerine devam etmiş, ölümünden sonra eserlerinin yayınlanmasında yardımda bulunmuştur .

· Bunun yanında Blumer, Mead'in teorileriyle yakından ilişkili bir sosyoloji anlayışı çerçevesinde onun düşüncelerini sistematik olarak geliştirmiştir. Bu nedenle çalışmalarında ağırlıklı olarak Mead'in etkisi görülmektedir. Ayrıca Mead'in ölümünden sonra Blumer, onun sosyolojik çalışmalarının en önemli takipçisi olarak kabul edilmektedir.

· Chicago Üniversitesi 20. yüzyılın erken döneminde sosyolojik merkezlerden en önemlisi olarak kabul edilmektedir. Blumer'in çalışmalarının, Chicago Üniversitesi'nin entelektüel geleneği ile yakından bağlantılı olduğu bilinmektedir.

- “Sembolik Etkileşim” kavramını ilk kez Blumer kullanmıştır.
- Blumer'in yaklaşımına göre sembolik etkileşimcilik, üç temel önermeye dayanmaktadır.
- Blumer bu önermeleri şu şekilde açıklamaktadır:
  - 1- İnsanlar nesne ve olaylara karşı, onların kendilerine ifade ettiği anlamlara göre hareket etmektedirler.
  - 2- Anlamlar, insanların birbirleriyle olan etkileşiminden ortaya çıkmaktadır.
  - 3- Anlamlar yorumlayıcı bir süreç içerisinde değişime uğramaktadır.
- Bir nesne, bireye anlam ifade eden bir özelliğe sahip değildir. İnsanlar tarafından, nesne ve olaylara anlam yüklenmektedir. Bu bağlamda, örnek olarak bir yılan nasıl anlam yüklendiği ele alalım. Bazı insanlar için yılan, korkulan ve iğrenç olarak görülen sürüngen bir hayvandır.

· Doğabilimciler için ise yılan, doğanın dengesini koruyan ve onun bir parçası olan bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Bu yılanı yüklenen farklı anlamlar, insanların birbirleriyle girdiği etkileşim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bun edenle nesnelere, doğrudan değil, onlara yüklenen anlamlarla tanınmaktadır.

· Blumer'a göre, bir nesnenin kişiye ifade ettiği anlam, diğer kişilerin o nesne ile ilişkili olarak kendisine davranma biçimi aracılığıyla oluşmaktadır

· Blumer'in çalışmaları işlevselci yaklaşımın etkili olduğu dönemde gerçekleşmiştir. İşlevselci yaklaşım, bireyden çok toplumsal grubu, öznelinden çok nesnel gerçekliği vurgulamaktadır. Blumer soyut ilişkiler çerçevesinde, makro veya büyük boyutlu (Grand) teorilerin karşısında yer almaktadır

· Blumer'in etkileşimci bakış açısı, sosyolojide önemli bir ağırlığa sahip olan pozitivist, yapısalcı ve sistem yaklaşımları tarafından sunulan görüşlere karşı bir duruş sergilemektedir. Blumer'a göre toplumun, toplumsal aktör aracılığıyla süren bir etkileşim süreci olarak görülmesi gerekmektedir. Bunun tersine, sosyolojide ana akımlar, özellikle işlevselcilik, toplumsal eylemi toplumsal sistemin sınırlamalarına yönelik mekanik bir tepki olarak tanımlama eğilimi göstermektedir. Ayrıca eylemi, bireyler aracılığıyla ve onlar üzerinde rol oynayan faktörlerin bir ürünü olarak ele almaktadırlar. Bununla birlikte, insanların eylemlerinin toplumsal sistemin ihtiyaçları ve bu sistemin bir parçasını oluşturan değerler, roller ve normlar tarafından şekillendiğini ileri sürmektedirler. Blumer bu bakış açısını reddetmektedir. İşlevselci yaklaşımın, insanların kendi toplumsal dünyalarını aktif olarak yarattıklarını göz ardı ettiğini ve onları, dışsal sınırlamalara pasif olarak tepki verenler olarak resmettiğini vurgulamaktadır.

· Blumer, işlevselcilerin ihmal ettiği öznel anlam üzerinde durmuş, toplumu özerk bir yapı olarak ele almak yerine, sembolik bir etkileşim olarak ele almıştır. Blumer'a göre toplum, insan eylemlerinin bir belirleyicisi olarak değil, toplumsal eylemin yer aldığı bir çerçeve olarak görülmektedir.

· Blumer'in daha önce belirtilen üç önermeye dayalı olarak açıkladığı sembolik etkileşimci yaklaşımı, bu önermelerin yanında bazı temel düşünceleri içermektedir. Bu düşünceleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- Toplum, etkileşim hâlindeki insanlardan oluşmaktadır. Kolektif eylem aracılığıyla bir araya gelen bu faaliyetler, örgütleri ve toplumsal yapıyı biçimlendirmektedir.
- 2- Etkileşim, başka insanların faaliyetlerine karşılık verilen tepkilerden oluşmaktadır. Sembolik olmayan etkileşimler, basit uyarana tepki sürecini içermektedir. Sembolik etkileşim, eylemin yorumlanmasını kapsamaktadır.
- 3- Nesnelere, kendilerinde bir anlamı içsel olarak taşımamaktadır. Anlam, sembolik etkileşimin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Blumer bir nesneyi, “atıfta bulunulan herhangi bir şey” olarak tanımlamaktadır. Nesnelere dünyası, karşılıklı etkileşim yoluyla, “yaratılmış, onaylanmış, dönüştürülmüş ve bir kenara bırakılmışlardır”

Nesnelere, üç geniş kategoride ele alınmaktadır:

- a- masa, tarla, ev gibi fiziksel nesnelere,
- b- kardeş, arkadaş, müdür, hemşire gibi toplumsal nesnelere,
- c- değerler, inançlar ve haklar gibi soyut nesnelere.
- d- İnsanlar, kendileri dışındaki nesnelere tanımanın yanı sıra, kendilerini de nesne olarak görebilme yeteneğine sahiptirler.

• Kolektif eylem, grup üyeleri tarafından, eylemlerinin birbirleri ile ilişkili hale getirilerek, uyum içinde olmalarının sağlanması anlamına gelmektedir. Kolektif eylem, Blumer tarafından, “farklı kişilerce sergilenen farklı eylemlerin toplumsal örgütlenişi” olarak tanımlanmaktadır .

Kolektif Eylem

• Blumer’ın amacı, sosyolojinin değerini artırmak ve bunu yapabilmek için, eleştirel bir görüş noktasının kabul edilmesini sağlamak olmuştur. Blumer’a göre, sosyoloji için uygun tutum, insanın grup hayatına ve eylem aracılığıyla kolektif davranışına yakından ve dikkatlice bakmaktır.

• Mead’e göre kolektif eylem , bireylerin diğerlerinin rollerini alarak, kendilerini diğerlerinin bakış açısıyla gözlemlemesi,toplumda kolektif eylem için temel sağlamaktadır.

• Kolektif eyleme katılan bireyler, toplumsal yapıyı oluşturmaktadırlar. Aile ya da şirket gibi bir kurum, kolektif eylemde bulunulan bir birliktelik olarak ele alınmaktadır. Fakat bu kurumlar sabit ve durağan olarak görülmemektedir.

• Blumer eylemi, dışsal sınırlamalara yönelik öngörülebilir ya da standartlaşmış tepkiler olarak görenleri eleştirmektedir. Buna rağmen Blumer, eylemin bir dereceye kadar yapısal ve rutin hâle getirilmiş olduğunu kabul etmektedir. Benzer olarak Blumer, toplumsal kurumların varlığını ve onların insan tavrına koydukları sınırları kabul etmektedir.

• Blumer,eylem ve kolektif eylemin örgütlenmesi ile ilgili olarak üç noktayı vurgulamaktadır:

- 1- Eylem, yorumu (veya tanımlamayı)gerektirmektedir.
- 2- Eylemin yönü aniden ortaya çıkmaktadır.
- 3- Kolektif eylemin oluşum süreci bulunmaktadır.

Blumer’ın Yöntemsel Yaklaşımı

• Blumer’a göre sembolik etkileşimciliğin merkezinde dünyanın bir imgesi bulunmaktadır.

• Bu imgenin anlaşılması için Blumer,araştırılması gereken alanları şu şekilde açıklamaktadır:

A- Süreçler, değişimler, yaşam biçimleri, gruplar ve bütün toplumların her zaman araştırılması gerekmektedir.

B- Toplumsal hayatın meydana getirdiği anlamlar, semboller ve dillerin araştırılması gerekmektedir.

C- Etkileşimler ve bağlantıların her zaman araştırılması gerekmektedir. Bu yaklaşıma göre, tek başına birey ele alınmamaktadır.Diğerleri ile daima etkileşimde olan bireyler bir anlam ifade etmektedir.

• Blumer’a göre, bu araştırılması gereken unsurları bir arada tutan temel kavram, Mead’ den alarak geliştirdiği benlik kavramıdır. Benlik, insanları farklı kılan bir özellik olarak, onların kendileri ve diğerleriyle iletişim aracılığıyla yansıtıcı ve geri dönüşlü fikirleri geliştirmesidir. Blumer ve Mead’e göre benlikler, dil, iletişim, rol alma ve diğerleriyle etkileşim üzerindeki olması olası süreçler olarak tanımlanmaktadır

• Blumer, sosyolojide pozitivist yöntemi tanımlayan nedensel ilişkiler kurma yöntemini basit olarak görmekte ve reddetmektedir.Blumer’a göre, çoğu sosyolog, araştırmalarını uyguladıkları alanlarda yaşam hakkında çok yüzeysel bilgilere sahip olmalarına rağmen araştırmalarını yürütmektedirler.

• Blumer, araştırdıkları alanlardaki yaşam hakkında derin bilgilere sahip olmayan sosyologların, gerçek dünya ile çok az ilişkisi olan birtakım tanımlamaları, toplumsal dünyaya empoze etmeye çalıştıklarını belirtmektedir.

• Modern sosyolojide kullanılan istatistiklerin bir yöntem olarak görülmesini eleştiren Blumer, bunun sadece yöntemin bir parçası olduğunu belirtmektedir.

• Blumer, bu araştırma yollarının yerine, doğrudan ampirik dünyaya dönmeyi önermektedir. Blumer’a göre, gözlem, çalışma ve çözümleme için uygun olan bir ampirik dünya vardır. Ampirik bilim için gerçeklik, sadece ampirik dünyada ortaya çıkar, sadece orada aranabilir ve doğrulanabilir.

• Blumer’a göre bu toplumsal ampirik dünya, insanlar ve onların yaşamları boyunca meydana gelen gündelik eylemlerinden oluşmaktadır. Blumer, sosyologların, inceledikleri alan hakkında derin bilgi sahibi olarak araştırma alanına girmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Blumer, bu konuda araştırmanın çok zor bir iş olduğunu, çok dikkat ve dürüstlük gerektiren bir iş olduğunu, yaratıcı ve disiplinli bir düşünme gerektirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, çalışmada esneklik, bulgular üzerinde çok dikkatli bir çözümleme ve araştırmacının, araştırdığı bölge hakkında düşüncelerini değerlendirmeye kendini hazır hissetmesi gerektiğini vurgulamaktadır

SEMBOOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN ELEŞTİRİSİ

• Sembolik etkileşimcilik, toplumsal yapı ve süreçlerin belirleyiciliği anlayışına karşılık, bireyin eylem ve etkileşim süreci üzerinde ayrıntılı biçimde duran bir yaklaşım geliştirmiştir. Bun edenle, sembolik etkileşimciliğin genel olarak eleştirilen yönü,çalışmalarının mikro ölçek üzerinde yoğunlaşması olmaktadır.

· Sembolik etkileşimcilik, toplumsal gruplar tarafından üretilenler üzerinde değil, yorumlayıcı etkileşim süreci üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sembolik etkileşimci bakış açısı, bireyi sabit ve belirlenmiş biçimde değil, onu yaratıcı ve kendiliğinden varsayarak ele almaktadır.

· Bu yaklaşım çerçevesinde, sembolik etkileşimciler, küçük ölçekte yüz yüze etkileşim üzerinde çalışmaktadırlar. Bu nedenle, toplumsal ve tarihsel yapı ve süreçlere fazla ilgi göstermedikleri ileri sürülmektedir.

· Sembolik etkileşimci yaklaşımda, insan eylemlerinin, toplumsal ve tarihsel olarak bir süreklilik ilişkisi içinde belirlenmiş olarak değil, sadece parça parça olaylar, etkileşimler ve durumlar olarak ele alındığı belirtilmektedir. Fakat toplumsal ve tarihsel faktörler özel etkileşim durumunu etkilemektedir.

· sembolik etkileşimcilerin, toplumsal yapıyı göz ardı etmeleri nedeniyle, toplum üyelerinin, neden toplumsal normlara uygun bir şekilde hareket etmeye çalıştıklarını yeterince açıklayamadıkları öne sürülmektedir.

· Ayrıca Mead'ın kavramlarının çoğunun sezgisel düzeyde kavranmayı gerektirecek anlamlara sahip olmaları nedeniyle belirsiz kaldığı belirtilmektedir. Bu belirsizliğin kaynağı olarak Mead'ın düşüncesinin parçalar halinde formüle edilmesi ve insan tavrının aniden ortaya çıkması ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, Mead'ın teorisinde bazı ihmaller olduğu vurgulanmaktadır. Mead, araştırmada nasıl bir analitik şemanın kullanılacağını açıkça belirtmemiştir. Ayrıca, insan davranışının çalışılması için uygun tekniklere yönelik özgün tavsiyeler vermemiştir .

· Sembolik etkileşimciler, önemle üzerinde durdukları anlamların kaynağını açıklama konusunda da başarısız görülmektedirler. Eleştiriler, her anlamın etkileşim durumunda kendiliğinden yaratılmadığını iddia etmektedir.

MODERN SOSYOLOJİ TARİHİ ÜNİTE 5 FENOMENOLOJİ VE FENOMENOLOJİK SOSYOLOJİ

Fenomenoloji insan eyleminin nedensel bir açıklamasının yapılamayacağını, insan eylemine ilişkin genel yasalar ortaya konamayacağını savunur.

Kant'a göre dünya hakkında çeşitli algılarımız vardır ama bu algılar dünyanın gerçekte ne olduğuna karşılık gelmiyor olabilir.

Fenomenoloji, Edmund Husserl tarafından geliştirilen, dış dünyanın ancak bu dünya hakkındaki bilincimizle anlamlı olduğu varsayımına dayanan ve insan bilincinin işleyişini ve insanların içinde yaşadıkları dünyayı yorumlama yollarını inceleyen bir felsefi yaklaşımdır.

Fenomenolojiye göre bireylerden ayrı ve nesnel bir gerçekliğe sahip olan, değişmeyen, herkese göre aynı olan fiziksel bir dünya yoktur. Dünya, insanların ona yüklediği anlamlara bağlı olarak görelidir.

Husserl'e göre fenomenologlar toplumsal yaşamı anlayabilmek için insanların dış dünyayı nasıl çeşitli olgular şeklinde sınışıandırdıklarını incelemelidirler.

Fenomenolojiye göre sosyologların görevi, toplumsal dünyanın özünü anlamaktır.

Toplumsal dünyayı incelerken sağduyuya ve deneyime dayalı bütün bilgilerimizi, sahip olduğumuz 'doğal tutumu' bir kenara bırakmamız, yok

saymamız gerekir ve bu yoksayma süreci "paranteze alma" ya da fenomenolojik indirgeme" olarak adlandırılır.

Schutz, daha iyi bir sosyoloji geliştirmek için "toplumsal dünyanın fenomenolojisi"nin üretilmesi gerektiğini savunmuştur.

Schutz, Husserl'in fenomenolojik felsefesine dayanarak toplumsal yaşamı farklı bir şekilde kavramsallaştırmaya çalışmış, böylece etnometodolojinin de temellerini atmıştır.

Schutz'un dünya görüşü, toplumsal düzenin ortak varsayımlara ve yorumlamalara dayanan ve üzerinde uzlaşılmış bir gerçeklik olduğunu ileri

süren oldukça yorumlayıcı bir görüştür.

Fenomenoloji pozitivistimin hem insan ve toplum anlayışını hem de yöntemini eleştirir.

Schutz, Weber gibi insanların gündelik yaşamı toplumsal olarak anlamlı bir

gerçeklik olarak deneyimlediklerini, yani insanların eylemlerinin anlamlarını anladığımızı, bu açıdan gündelik toplumsal yaşamın 'yorumlayıcı bir gerçeklik' olduğunu düşünmesine rağmen Weber'in yorumlayıcı sosyoloji kavramını sınırlı olmakla eleştirir.

Schutz'a göre Weber'in betimlediği toplumsal dünya, hem kendi eylemlerinin hem de diğer aktörlerin eylemlerinin öznel anlamlarını biçimlendiren izole olmuş bireylerin dünyası gibi görünmektedir.

Schutz'a göre sosyal bilimcilerin ele aldıkları gerçeklikler aslında önceden "yorumlanmış olan" gerçeklikler olduğu için, varsayımları incelemeyen kabul etmek, sağduyuya dayalı düşüncelerin eleştirilmeksizin sosyolojik kavramlar hâline gelmesi tehlikesini yaratır.

Schutz'a göre toplumsal dünya özneler arası bir dünyadır.

Toplumsal dünyada insanların algıladığı düzenin, yani özneler arasılığın temelleri, sağduyu bilgisi, tipleştirme ve bakış açılarının karşılıklıdır.

Schutz'un "sağduyu bilgisi" adını verdiği bilgi, toplumun üyelerinin ortak olarak sahip olduğu ve gündelik yaşamın sürmesi için gerekli olan bilgi birikimidir.

Bakış açılarının karşılıklıdır, aksine inanmak için bir neden yoksa, bireylerin toplumsal dünyadaki olay ve eylemleri kendileri nasıl anlıyorsa diğer bireylerin de aynı şekilde anlayacakları varsayımdır. Diğer bir deyişle yaşadığımız

toplumsal dünyada ilişkiler sistemimizi paylaşan herkesin belirli olgu ve kavramları ortak olarak doğal, iyi ve doğru olarak kabul etmesidir.

Schutz'a göre "amacıyla" güdüsü ve "çünkü" güdüsü arasındaki temel fark, "amacıyla" güdüsünde eylemin amaç/proje açısından açıklanması, "çünkü" güdüsünde ise amacın/projenin bireyin geçmiş deneyimleri açısından açıklanmasıdır.

Schutz'a göre sosyolojinin görevi bireylerin öznel bilinçlerini kavramak değil, anlamının ideal tiplerini oluşturmak ve genel toplumsal tiplerle ilişkilendirilebilecek eylem ve ilişki kalıplarını tanımlamaya çalışmaktır.

Fenomenolojiyi toplumsal eylem veya yorumlayıcı sosyoloji adı altında ele alınan diğer yaklaşımlardan ayıran en önemli nokta, fenomenolojinin, toplumsal eylemi olduğu gibi açıklamanın imkansız olduğunu ileri sürmesidir. Fenomenologlar, diğer sosyolojik yaklaşımların çoğunda olduğu gibi insan davranışının nedensel açıklamalarını yapmakla ya da olguların nasıl var olduklarını açıklamakla ilgilenmezler, bunun yerine insan zihninin iç işleyişini ve insanların etraflarındaki şeyleri sınırlandırma ve anlamlandırma yollarını incelerler Edmund Husserl'in fenomenolojik felsefesinin en önemli özelliği yönelimseliktir (intentionality). Buna göre bilinç her zaman bir şeye/nesneye yönelmiş olarak, yani bir şey le/nesneyle ilişkili olarak veya bir şeyin/nesnenin bilincinde olarak vardır. Örneğin bilinç toprağın, ağacın bilincinde olarak vardır. Başka bir deyişle, ağaç ve bilinç şeklinde iki ayrı şey yoktur. Dolayısıyla nesne ve özne ayrımı yoktur. Nesne ancak bilincin ona yönelme si anlamında bir gerçekliğe sahip olur. Böylece bu tanımlamaya göre nesne belirli türdeki yönelimsel deneyimlerimiz tarafından inşa edilmektedir.

Husserl'in, Schutz'un ve Habermas'ın çalışmalarında geçen lifeworld kavramı Türkçe'ye farklı kaynaklarda yaşam dünyası, yaşantıdünyası veya yaşama evreni olarak çevrile bilmektedir.

Schutz'un "sağduyu bilgisi" adını verdiği bilgi, toplumun diğer üyeleriyle paylaşılan ve insanların birlikte yaşayabilmesini ve iletişim kurabilmesini sağlayan bir bilgi birikimidir. Schutz'a göre gündelik yaşamda pratik görevleri yerine getirebilmek için bu bilgi gereklidir.

Schutz'a göre her bireyin kendine özgü bir geçmişi, arka planı ve bilinç akışı olduğu için insanlar dünyayı birbirlerinden oldukça farklı şekillerde deneyimlemektedirler, ama yine de ortak, paylaşılan sağduyu bilgisi sayesinde birbirlerini ve birbirlerinin eylemlerini bir dereceye kadar anlayabilirler.

Schutz'un fenomenolojik sosyolojisinin temel amacı, gündelik yaşamı, yaşam dünyası u dünyanın bilinçle ilişkili olan durumlarını betimlemek ve analiz etmektir (Brucerley, 2006:230). Schutz'a göre sosyolojinin görevi anlamının ideal tiplerini oluş e genel toplumsal tiplerle ilişkilendirilebilecek eylem ve ilişki kalıplarını tanımlamaktır. Sosyoloji bu amacına, gündelik yaşamda yaptığımız birinci dereceden rnelere dayanan ikinci dereceden tipleştirmeler yaparak ulaşacak, böylece gündeam dünyası yerine rasyonel bir dünya modeli inşa edecektir.

ÜNİTE 6 ETNOMETODOLOJİ

Etnometodoloji, Garfinkel tarafından geliştirilen ve fenomenolojik düşüncelerin empirik araştırmalara uygulanmasını içeren bir yaklaşımdır.

Etnometodoloji, kökleri fenomenolojide olan, insanların sıradan gündelik yaşamda toplumsal düzeni üretirken kullandıkları yöntemleri inceleyerek hem gündelik yaşamın ilk anda görünmeyen kurallarını hem de insanların toplumsal düzeni nasıl üretip anlamlandırdıklarını ortaya çıkarmaya çalışan bir yaklaşımdır.

Etnometodoloji, pozitivist gelenekte ileri sürülen toplumsal gerçeklik anlayışına karşı çıkar.Etnometodolojiye göre dışarıda keşfedilmeyi bekleyen, kendi gerçekliğine sahip ayrı bir toplumsal gerçeklik yoktur.

Belgeleme yönteminde herhangi bir durum ya da bağlam içindeki çok sayıda özelliğin belirli yönleri seçilir, bunlar belirli bir şekilde tanımlanır ve temeldeki kalıbın kanıtı olarak görülür, daha sonra bu süreç tersine çevrilir ve temelde bulunan kalıbın belirli özellikleri, kalıbın varlığının kanıtı olarak kullanılır.

Reşeksivite, en genel anlamda bir şeyin kendi kendine geri dönmesini ifade eden bir kavramdır.

Reşeksivite, Türkçe'ye zaman zaman "düşünümsellik" olarak çevrilmektedir.

Garfinkel'e göre toplum üyeleri toplumsal dünyayı dil aracılığıyla yalnızca anlamlandırıp açıklamış olmazlar, aynı zamanda onu inşa etmiş, yaratmış da olurlar.

Garfinkel'e göre başkalarıyla gündelik iletişimimizde kullandığımız kelimelerin, dilsel ifadelerin ve de eylemlerimizin konuşmalarımızın geçtiği bağlamın dışında bir anlamı yoktur.

"Bir ifadenin bağlama gönderimli olduğunu söylemek onun anlamının özel bir bağlamla ilişkili olduğunu vurgulamaktır" (Turner, 1991: 45).

Etnometodologlara göre dizinsellik sadece toplumsal kavramların değil, bilimsel kavramlar da dahil olmak üzere bütün kavramların özelliğidir. Bilimsel kavramlar dizinsel olduğu için etnometodologlara göre geleneksel sosyolojinin ulaşmaya çalıştığı genelleşmiş sosyolojik açıklamalar yapılamaz ve fenomenlerin bağlama bağlı doğasına odaklanmayan, fenomenlere doğrudan gönderme yapan bir bilim anlayışı kabul edilemez.

Garfinkel'in Schutz'un düşünceleri temelinde şekillenen kavramları ve bu kavramların empirik araştırmalardaki uygulamaları, toplumun sıradan üyelerinin gerçekliği hem yorumlama hem de yaratma kapasitesine nasıl sahip olduğunu açıklamaktadır.

Aaron Cicoureyaptığı çalışmada suç hakkındaki resmi istatistiklerin suç davranışının kesin bir yansıması olmaktan çok suçla ilgili verileri toplayan ve yorumlayan görevlilerin yorumlarının ve etkinliklerinin bir yansıması olduğunu göstermiş, böylece suçluluğun, üyeler tarafından suçu tanımlarken kullanılan yöntemlerden ayrı olarak ele alınabilecek bir sosyolojik fenomen olmadığını göstermeye çalışmıştır (Cuff vd., 1989:167171). Zimmerman'a göre üyeler kuralları kendi etkinliklerini tanımlamak ve anlamlandırmak için kullanırlar, bu etkinliklerin bir kısmı kuralların ihlalini içerebilir de bu ihlaller de kurala gönderme yapılarak haklı kılınır. Harvey Sacks ve Emmanuel Schegloff iletişimsel eylemler üzerinde çalışmış, konuşma üzerine çeşitli analizler yapmış ve daha sonra konuşma analizi olarak bilinen alanın gelişmesinde etkili olmuşlardır (Kuper ve Kuper 2004:322).

Sacks, üyelik sınışıandırma aygıtları kavramıyla üyelerin verili kabul ettikleri ve sağduyu bilgisine dayalı kaynaklar olan "üyelik kategorilerinin" örgütlenişini betimlemeye çalışmaktadır (Cuff vd., 1989:173).

Michael Lynch bir araştırma laboratuvarını incelediği çalışmasında, araştırmacıların etkinliklerinin nasıl bilimsel etkinlikler olarak gerçekleştiğini, bilimin gerçek"lerinin araştırmacıların gündelik yaşam etkinlikleri aracılığıyla nasıl toplumsal olarak oluşturulduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmayla Lynch, "bilimsel bilgi"nin Laboratuardaki araştırmacıların gündelik deney etkinliklerinin bir parçası olan yargılamalarının rutin bir sonucu olarak üretildiğini göstermektedir (Cuff vd., 1989: 181184).

Toplumsal İnşacılık, temel olarak etnometodolojiye dayanan, toplumsal dünyanın önce tiplendirme süreciyle kurgulanıp inşa edildiğini, daha sonra bu tiplendirmelerin kendilerini üreten bireylerin ötesinde nesnel bir nitelik kazandığını ileri sürerek toplumsal eylem yaklaşımı ile yapısalcı yaklaşımları bir araya getirmeye çalışan bir teoridir.

Toplumsal inşacılık yaklaşımı, gerçekliğin nesnel ve öznel yönlerinin birbirine zıt olmadığını, bu nedenle pozitivist ve yorumlayıcı sosyolojinin temel varsayımlarının birbirilerini tamamen dışlaması gerekmediğini ileri sürer.

Toplumsal inşacılığa göre insan gerçekliği içselleştirilmiş bir gerçekliktir. İnsanlar kültürü inşa edip, dışsallaştırdıktan sonra nesnelleştirir, daha sonra da toplumsallaşma aracılığıyla içselleştirirler ve bu sayede kültür doğal, gerçek ve içinde doğduğumuz verili bir şey gibi görünür.

Berger ve Luckmann bir yandan Durkheim'ın kabul ettiği anlamda bireysel bilincin ötesinde bir toplumsal gerçeklik düşüncesini kabul ederler, d iğer yandan da Weber gibi bu gerçekliğin bireylere özgü olan öznel yönünü vurgularlar.

Varoluşçu sosyolojiye göre toplumdaki çeşitli grupların diğerlerinden saklamak istediği şeyler vardır, bunedenle insan etkinlikleri dışarı sunulan ve içeride var olan iki farklı gerçekliğe sahiptir. Bu yaklaşıma göre sosyolojinin görevi ön planda görünen, dışarıya sunulan imajların ardına geçmek ve grubun kendisine sakladığı, içeride var olan gerçekliği ortaya koymaktır.

Duygu sosyolojisi, duyguların toplumsal etkileşim sürecinde ve bu etkileşimle ilişkili olarak meydana geldiğini savunan ve temel olarak gündelik yaşam deneyimleri ile duygular arasındaki ilişkiyi inceleyen bir alandır.

DİKKAT!

Etnometodoloji, insanların kendi toplumsal dünyalarını anlamlandırmak için kullandıkları yöntemlerin incelenmesidir. Oldukça sıradan görünen durum ve olayların ayrıntılı ‘etnografi’lerini üreterek gündelik yaşamdaki rutinlerin ve sosyal karşılaşmaların arkasındaki kuralları ve arka plan bilgisini ortaya çıkarmaya çalışır (Slattery, 1991:111).

Garfinkel, Schutz’un kullandığı “aktör” kavramı yerine “üye” kavramını kullanır, çünkü Garfinkel’e göre “üye” terimi dünya hakkında sahip olunan ortak bir bilgi stokuna sahip bir kolektiviteye olan üyeliğe gönderme yapmaktadır (Cuff vd., 1989:161).

Garfinkel’in Mannheim’den ödünç aldığı bir kavram olan “belgeleme yöntemi”, belirli bir görüntüye, temelde bulunan kalıpların ‘belgesi’ imiş gibi davranılması, bu görüntünün temeldeki kalıbın adına, onu göstermek için var olduğunun düşünülmesi, önce bu özelliklerle dayanılarak kalıpların yaratılması, sonra da bu özelliklerin bu kalıplar hakkındaki bilgiye dayanılarak yorumlanmasıdır.

Garfinkel’e göre toplumsal gerçekler ve durumlar, reşeksif olarak ve dizinsel ifadelerle örgütlenmektedirler. Dizinsel ifadeler, bir şeyi gösteren ve durumun kendi içinde anlaşılabilir olan yerleşik sözel ifadelerdir (Allan, 2006:59). Örneğin bir kitabın arkasında bulunan dizine bakarak o kitapta aradığımız bir sözcüğü bulabiliriz, ama bu durum sadece o kitap için geçerlidir, bir kitabın dizinine bakarak başka bir kitaptaki sözcüğün yerini bulmamız imkansızdır.

Dolayısıyla dizinsel ifade, sadece içinde bulunduğu bağlam içinde anlamlı olan ifadedir.

ÖZETLER:

1. Etnometodolojinin temel özelliklerini sıralayabilmek.

Etnometodoloji, Garfinkel tarafından fenomenolojik düşüncelerin toplumsal araştırmalara uygulanması temelinde geliştirilen bir yaklaşımdır. Etnometodoloji, insanların, içinde yaşadıkları toplumsal dünyayı ve gündelik yaşamlarında yaşadıkları deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarının incelenmesidir. Etnometodolojinin temel amacı, üyelerin toplumsal dünyayı anlamlandırmak için kullandıkları yöntemleri inceleyerek gündelik yaşamın ilk bakışta görünmeyen kurallarını ortaya koymaktır.

2. Etnometodolojiyi Pozitivizme yönelik bir eleştiri olarak çözümlenebilmek.

Kökleri fenomenolojide ve fenomenolojik sosyolojide yatan bir yaklaşım olarak etnometodoloji, fenomenolojinin pozitivism eleştirilerini paylaşır.

Fenomenoloji gibi etnometodolojiye göre de sosyoloji insanların içinde buldukları toplumsal dünyaya attıkları anlamı anlamının ötesine gidemez, toplumsal dünya üyelerin tanımlamalarından ve sınışıandırmalarından oluşur, bu nedenle nesnel olarak ölçülemez ve genel geçeryasalara bağlanamaz, diğer bir deyişle insan eyleminin nedensel bir açıklamasının yapılması mümkün değildir.

3. Harold Garfinkel’in etnometodolojiye katkılarını değerlendirebilmek

Etnometodolojinin kurucusu kabul edilen Harold Garfinkel Etnometodolojide Çalışmalar adlı kitabında sosyolojik araştırmalarda gündelik yaşam dünyasının nasıl ortaya çıkarılabileceğini göstermeye çalışmıştır. Garfinkel’in çalışmalarında, üyelerin toplumsal dünyayı anlamlandırmada ve açıklamada veya bir başka ifadeyle, toplumsal düzeni üretmede kullandıkları yöntemlerden bazılarını tanımlamada kullanılan üç temel kavram yer alır: (i) belgeleme yöntemi , (ii) reşeksivite ve (iii) dizinsellik/anlamın bağlamagönderimliliği. Üyelerin toplumsal dünyayı anlamlandırmak ve açıklamak için kullandıkları yöntemlerden biri olan belgeleme yöntemi“mevcut bir görünümü altta yatan kalıbın ‘belgesi’ yada ‘işareti’ olarak görmeyi” içerir. (Garfinkel, 1967:78); “toplumsal durumların tanımları ile tanımlandığı gibi olan toplumsal durumlar arasında karşılıklı bağımlılık, hatta denklik” olduğu (Hilbert, 2005:256) anlamında kullanılan reşeksivite , insanların inşa ettikleri gerçeklik anlayışı nı sürdürmekte kullandıkları bir yöntemdir; herhangi bir nesnenin ya da etkinliğin anlamının, kendi bağlamından türetildiği, yani belirli bir bağlama endekslendiği (dizinlendiği) anlamına gelen dizinsellik veya anlamın bağlama-gönderimliliği üyelerin anlamaları ve açıklamaları bağlama gönderme yapmada kullandıkları bir yöntemdir.

4. Etnometodolojiye getirilen başlıca eleştirileri özetleyebilmek.

Etnometodoloji genel olarak betimleme yapmak tan ibaret olmakla, diğer sosyolojik yaklaşımları eleştirdiği hâlde bunları geliştirmek için öneriler yada büyük teoriler sunamamakla, “önemsiz” bulunan konulara odaklanmakla, insan davranışına ilişkin açıklamalar yapamamakla, toplumda gücün dağılımıyla ilişkili olan olguları gözden kaçırmakla, incelediği “yöntemleri” kendisi de kullanmakla eleştirilmiştir.

5. Toplumsal inşacılık yaklaşımını değerlendirebilmek.

Toplumsal inşacılık, Berger ve Luckmann tarafından geliştirilen, bir yandan Durkheim'in kabul ettiği anlamda bir toplumsal gerçeklik anlayışını benimseyen, diğer yandan da Weber gibi bu gerçekliğin öznel yönünü vurgulayan ve diyalektik bir gerçeklik anlayışına sahip olan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım toplumsal gerçekliğin dışsallaştırma, nesneleştirme ve içselleştirme evreleriyle diyalektik bir süreç içinde inşa edildiğini ileri sürer. Toplumsal İnşacılığı diğer yaklaşımlardan ayıran en önemli noktanın toplumsal gerçekliğin öznel yönünü vurgulamak adına nesnel yönünü yok saymaması olduğu kabul edilmektedir.

6. Gündelik yaşam sosyolojisinin genel özelliklerini sıralayabilmek.

Gündelik yaşam sosyolojisi, çok sayıda alt alana sahip olan ve sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji ve etnometodoloji de dâhil olmak üzere bir dizi teorik yaklaşımdan oluşan bir alandır. Gündelik yaşam sosyolojisi öznesne ikiliğini büyük ölçüde reddeder ve özne ile nesnenin bilimsel ilkelere göre etkili bir şekilde birbirinden ayıramayacağını vurgular. Makrososyolojiyi, özellikle bireyi ele alış tarzı ve belirleyiciliği açısından ve gündelik yaşamın karmaşıklığını görememesi açısından eleştirir. İnsanların, kendi bağlamları ve gündelik yaşam dünyasının bütünsel liği içinde çalışılması gerektiğini savunur.

ÜNİTE 7 FRANKFURT OKULU

Frankfurt Okulu veya bir diğer adıyla eleştirel teorinin, önemli ölçüde Lukacs ve Gramsci gibi Hegelyan Marksistlerin çalışmalarından doğduğu kabul edilir (Ritzer, 1996, s.283).

1950-1970 olarak kabul edilen üçüncü dönemde okul, düşünsel ve siyasal açıdan hem Batı Avrupa'da hem de Amerika'da oldukça güçlü bir etki yaratmıştır.

Literatürde hem pozitivist hem de yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımlarına alternatif üçüncü bir yaklaşım olarak adı geçen eleştirel sosyal bilim, önemli ölçüde Frankfurt Okulunun eleştirel teorisi ile bağlantılı olarak gelişmiştir.

Negatif diyalektik: Adorno, Hegel'in "Diyalektik" Yaklaşımındaki olumsuzlama düşüncesinin nihayetinde bir olumlamaya dayandığını belirtir. Bundan dolayı, Adorno negatif diyalektik kavramını öne sürer. Negatif diyalektik, diyalektik'ten farklı olarak, sürekli bir olumsuzlamaya dayanır.

Frankfurt okulu tarafından geliştirilen eleştirel teori Marksist teorinin yanı sıra Weberyen teorinin de özellikle rasyonalite konusunda, etkilerini taşır.

Frankfurt Okuluna göre Aydınlanma ile birlikte ön plana çıkan "akıl" süreç içerisinde kendine eleştirel olmaktan çıkıp eleştirdiği diğer mitler gibi kendisi de bir mite dönüşerek bireyleri her yönüyle düzenlenmiş bir sistemin köleleri haline getirmiştir.

Frankfurt Okulu kuramcıları otoriteciliğin yayıldığı, bireysel düşünme ve özgürlüğün kısıtlandığı ve doğuda Stalin batıda da Hitler gibi diktatörler tarafından büyük kısımların gerçekleştirildiği totaliter yönetimlerin yükselişte olduğu bir dönemde yaşamışlardır (Slattery, 1991, s.103).

Marcuse göre doğanın bilim ve teknoloji yoluyla egemenlik altına alınması zorunlu olarak insanlar üzerinde de yeni bir egemenlik biçiminin oluşmasına yol açmıştır.

Eleştirel kuramcılara göre hem kapitalist toplumlar hem de sosyalist toplumlar kitle toplumu özelliğine sahiptirler. Sovyet sosyalizm kitleleri, Marksist ideoloji ve ayrıca fiziksel güç aracılığı ile kontrol ederken, Batı kapitalizmi tüketicilik ve bireycilik gibi daha gizli ideolojiler kullanmıştır (Slattery, 1991, s.103).

Eleştirel kuramcılara göre kültür endüstrisi aracılığıyla kitle kültürüne indirgenen kültür ürünleri, rasyonel tekniklerle standartlaştırılıp dağıtılmakta, reklâm endüstrisi aracılığıyla da bireylerin satın alma güdeleri harekete geçirilip sürekli olarak tüketime yönlendirilmektedirler.

Eleştirel kuramcılara göre kültür, bir zamanlar bireyi her türlü baskıya karşı direnmeye ve eleştireliliğe yönlendirirken kitle kültüründe eleştirelilik ortadan kalkmış ve her türlü kültür biçimi eleştirel analizden uzak basit eğlence biçimlerine indirgenmiştir.

Eleştirel teorinin öncülerinden Adorno ve Horkheimer için kültür endüstrisi aydınlanma maskesi altında bir kitle aldatmacısıdır.

Frankfurt Okulu kuramcılarının göre, modern toplumlarda kültür endüstrisi, geçmiş dönemlerdeki tahakküm yöntemlerinden farklı olarak çok daha etkili ve yeni bir tahakküm yöntemi olarak işlemektedir.

Eleştirel kuramcılarının en büyük kaygıları kültür endüstrisinin pasifeşmiş ve yabancılaşmış bireylerden oluşan bir kitle toplumu yaratmasıydı.

Habermas'da post modernistler gibi aydınlanmacı akıl projesi ile moderniteye ağır eleştiriler getirir. Ancak onlardan farklı olarak eleştirilerini Aydınlanma projesini ve moderniteyi tamamen reddetmeden geliştirmeye çalışır.

Habermas araçsal ve iletişimsel rasyonalite ayrımını iki farklı toplumsal gerçeklik alanında, sistem ve yaşantı dünyası düzeyinde temellendirir.

Sistem modern hayatın ağırlıklı olarak araçsal rasyonalite tarafından biçimlendirilen ve toplumun maddi yeniden üretiminden sorumlu olan ekonomik ve bürokratik alanına karşılık gelirken, yaşantıdünyası kültür, toplum ve kişilikten oluşan, aile, arkadaşlar ve gönüllü birlikler gibi, iletişimsel eyleme ve paylaşılan değerlerin geliştirilmesine yönelik etkileşim alanlarını içerir.

Habermas geçkapitalizm olarak tanımladığı dönemde ekonomik krizlerin yanı sıra meşruiyet krizlerinin de önemini savunur. Bu dönemde devlet, müdahalelerle ekonomik krizleri çözebilmekte; ancak bu müdahaleler esnasında tüm talepleri uzlaştırabilme imkânı olmadığından bu sefer de düşünsel bazda meşruiyetini yitirme krizine yol açabilmekte; farklı çıkarları uzlaştırmada başarılı olduğu zaman da çalışma etiği ve rekabet dürtüsünün zayıfladığı bir güdülenme krizine neden olabilmektedir.

Adorno ve Horkheimer, araçsal aklın eleştirisinde eleştiri oklarını yalnızca kapitalizme değil, Aydınlanma projesine de yöneltirler.

Eleştirel teorinin rasyonalite konusundaki görüşlerinin büyük ölçüde Weber'in formel rasyonalite (formal rationality) ile tözsel rasyonalite (substantive rationality) arasında yaptığı ayrıma dayandığı savunulur. Eleştirel kuramcılara göre formel rasyonalite herhangi bir amaca ulaşmak için en etkili araçları, nihai insani değerleri düşünmeksizin araştıran akıl olarak tanımlanabilir. Eleştirel kuramcılar formel rasyonaliteyi insanları egemenlikten kurtarmak yerine egemen güçlere hizmet eden ve bu açıdan adalet, barış gibi nihai insani değerleri içeren tözsel rasyonalite ile çelişen bir "teknokratik düşünce" biçimi olarak görürler (Ritzer, 1996, s.286). Friedman'ın en büyük Nazi toplama kamplarından biri olarak bilinen Auschwitz için, "Auschwitz rasyonel bir yerdi, fakat makul bir yer değildi" (Friedman, 1981, s.15) şeklindeki sözleri, eleştirel teorinin formel rasyonalite ile tözsel rasyonalite arasında yaptığı bu ayrıma yönelik en açıklayıcı ifadelerden biri olarak kabul edilir.

Eleştirel kuramcılar tarafından "kültür endüstrisi" kavramı önemli ölçüde modern kültürü kontrol edip denetleyen rasyonel olarak örgütlübürokratik yapılara (örneğin, televizyon şebekeleri gibi) gönderme yapmada kullanılmıştır. Kültür endüstrisi "kitle kültürü" olarak da adlandırılan, yani spontane olarak (kendiliğinden) gelişmeyen, standartlaştırılmış metalar olarak kitlesel boyutta üretilip tüketilen, bireyleri pasifeleştirici ve edilgenleştirici etkilere sahip, gerçek olmayan, yapay bir kültür üretir (Ritzer, 1996, s.287).

Kültür endüstrisi kavramı ne sadece bir "kültür kuramı" ne de sadece bir "endüstri kuramı"dır. Kavram, Marx'ın fabrika içinde, yani üretim sürecinde "somut emeğin" nasıl sömürüldüğünü anlattığı gibi, üretim süreci dışındaki "soyut bilincin" nasıl ömürüldüğünün/biçimlendirildiğinin analizidir. Bu nokta Adorno ve Horkheimer'ı Marx'tan hem ayıran hem de ona bağlayan noktadır. Böylece keskin bir altyapı üstyapı ayrımı da ortadan kalkmıştır. Zaten kültür endüstrisi kavramı da tam da bunu ifade etmek üzere zekice ortaya atılmış bir kavramdır.

Kültür endüstrisi bugün için de analitik olarak oldukça önemli bir kavramdır.

Habermas'a göre Weber ve Frankfurt Okulunda rasyonelleşme araçsal rasyonalite temelinde çok dar bir kapsamda ele alınmıştır. Habermas ise daha iyimser bir yaklaşımla rasyonelleşmeyi daha geniş bir çerçevede ele alır. Bu nedenle modern dünyanın en önemli sorunu olarak her türlü rasyonelleşme biçimini değil belirli bir rasyonelleşme biçimi olan araçsal rasyonalitenin kendisini görür. İletişimsel rasyonelleşmeyi ise iletişimin baskılardan kurtulması, özgür ve açık bir iletişimin oluşması ve nihai düzeyde toplumun özgürleşmesi bakımından oldukça önemli ve gerekli görür.

Habermas'ın sistem ve yaşantı dünyası şeklindeki bu kavramlaştırması aynı zamanda, sosyolojik teorinin en önemli sorunu olarak görülen, sistem ve eylem şeklinde karşıt iki genel teorik yönelim arasındaki bölünmeden kaynaklanan sınırlılıkları da aşmaya yönelik bir girişimdir. Habermas da çalışmalarında amacının farklı paradigmlar arasında bir kombinasyon oluşturmak olduğunu açıkça belirtir (Ritzer, 1996, s.549).

Habermas'ın çalışmalarında yaşantı dünyasının bir parçası olan ve yaşantı dünyasını bir bütün olarak devlete ve ekonomiye bağlayan bu bakımdan da demokrasinin gelişmesi açısından oldukça önem arzeden "kamusal alan" modern toplumlarda sistemin bir bütün olarak yaşantıdünyasını sömürgeleştirmesinin tehdidi altındadır.

1. Marksizm'e eleştirel yaklaşan Frankfurt Okulu kuramcıları Marksizm'den bir kopuşu mu simgelerler? Frankfurt Okulu kuramcıları Marksizm'i bazı noktalarda yetersiz görmüşlerdir ve eleştirel bir yaklaşım içinde olmuşturlar. Kuramcılar ayrıca Marksist olmayan düşünürleri de benzer bir eleştirel değerlendirme ekseninde

kullanmışlardır. Tüm bunlar, Held'in (1991: 248249) ifade ettiği gibi, Marksizm'den bir kopuşa işaret etmez ve M arksizm'i zayıflatmak yönünde bir çaba anlamına gelmez. Çünkü öncelikle kuramcılar kendilerini Marksist olarak değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Ayrıca Marksist olmayan yaklaşımlara da değer vermeleri Marksizm'i geliştirmek ve canlandırmak için gösterilen bir çabadır. fiüphesiz çalışmalarına Marksçı aksiyonlarla başlamış olsalar da kimi zaman vardıkları sonuçların klasik ya da geleneksel Marksist kurama aykırı düştüğü de söz konusudur. Kaldı ki, Bottomore gibi bazı kuramcılar da okulun ikinci dönem itibarıyla Marksizm'den koptuğunu ifade eder.

2. Frankfurt Okulu kuramcılarının göre modernliğin sorunu neden sadece kapitalist sistemin adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri değildir de araçsal rasyonaliteye göre bütün modern toplumların düzenlenmesidir?

Frankfurt Okulu kuramcılarının, Weber'in rasyonelleşme kategorisinden yola çıkarak gerçekleştirdikleri modernlik çözümlemesinde bu rasyonelleşmenin irrasyonelliğini göstermişlerdir. Modern kapitalist toplumların ekonomik örgütlenişi, araçsal aklın bu nihai zaferinin ve Aydınlanma'nın kendini yok edişinin zeminini sağlar. Araçsal rasyonellik yeni ve teknolojik açıdan daha karmaşık bir tahakküm aracı olarak hizmet görmekte ve toplumun artan rasyonelleşmesinin daha fazla tahakküme, hatta köleliğe yol açma tehlikesi söz konusudur. Aydınlanma projesinin rasyonalite ilkesi, sonunda her sorunun "araçsal rasyonellik" mantığına göre çözülmesine çalışıldığı bir ortama zemin hazırlamıştır. Aydınlanmanın temel değeri olan akıl, süreç içinde bir mit haline gelerek bireyi her yönüyle düzenlenmiş bir sistemin kölesi hâline getirmiştir.

3. Frankfurt Okulu kuramcılarının insanların kitlesel olarak tükettikleri kitle kültürüne karşı çok sert eleştiriler getirmesinin nedenleri nedir?

Eleştirel kuramcılara göre kitle kültürü ürünleri, kapitalist kültür endüstrisinin maksimum kâra ulaşmak ve kitleleri, ideolojik olarak da mevcut sistemi olumlamalarını sağlamak amacıyla üretilmişlerdir. Kültür endüstrisi ürünlerinde hakikilik, yenilik ve başka bir dünya tasarımına izin veren eleştirel mesafe ortadan kalkmıştır. Bu nedenle, temel eleştiri yeni ve başka bir yaşama duyulan umudun olumlayıcı kültür niteliğindeki bugünkü kültür tarafından yıpratılmıştır. Gerçek sanat/yüksek kültür bireyi statükoya boyun eğdirmek yerine yabancılaşmaya ve egemen siyasal düzenin değerlerine direnmeye sevk etmişken, kitle kültüründe bu eleştirellik ortadan kalkmıştır. Kitle kültürü, yarattığı yanlış ihtiyaçlar ile insanları manipüle etmekte ve onları var olan düzenle uzlaştırarak kapitalist tahakkümün yeniden üretimine yardımcı olmaktadır.

4. Habermas'ın İletişimsel Eylem kavramı esas olarak neyin önemine dikkat çeker?

Layder'in (2005: 254) belirttiği gibi, iletişimsel eylem, iki veya daha fazla insan arasındaki etkinliklerde, her birinin bir diğerini/diğerlerini aklın rehberliğinde bir eylemle sonuçlanacak şekilde ikna etmeye çalıştığı, paylaşılan bir anlayış temelinde koordinasyonu anlatır. Habermas, esas olarak, insanların yaptırım, haz, güç, para gibi faktörlere dayalı araçsal ya da stratejik eylemler yerine, aklın rehberliğindeki paylaşılan anlamlar temelinde birlikte hareket ettikleri "iletişimsel eylem"in önemini vurgular. İletişimsel eylemde, insanlar diğerlerini kendi görüşlerinin uygunluğunu kanıtlamaya yönelik "geçerlilik iddialarıyla" ikna etmeye çalışırlar.

ÖZET

Frankfurt okulunun ya da farklı bir ifadeyle eleştirel kuramın 20. yüzyıl düşünce tarihi içindeki yeri ve önemini açıklayabilmek.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde faşizm, otorite/lik, bürokrasi, sanat ve popüler kültür gibi konularda önemli çalışmalar yapmış olan Frankfurt Okulu kuramcılarının, modern toplumun önemli sorunları üzerine yoğunlaşarak adil ve

demokratik bir toplum yaratmak için gerekli toplumsal değişimleri anlamayı amaçlamışlardır. Bunun için kuramcılar insan özgürlüğünün modern dünyadaki tahakküm ve toplumsal baskı biçimleriyle nasıl sınırlandırıldığıyla da ilgilenmişlerdir. Frankfurt Okulu, Batı Marksizm'i olarak bilinen ve (klasik)

Marksizm'e eleştirel bir şekilde farklı bir yorum getirmeye çalışan akımlarından

birisidir. Marksizm'in Ortodoks yorumuna önemli bir meydan okuma gerçekleştirirken, Marksizm'in, içinde doğup geliştiği modernizmle bağ

lantılarını da ayrıca sorgulamışlardır. Böylelikle Frankfurt Okulu kuramcılarının, hem toplumsal gelişme için alternatif bir yol imkânı oluşturmaya çalışmış hem de Ortodoks Marksizm'in dışarıda bıraktığı konular üzerinde durmuşlardır.

Frankfurt okulunun tarihsel olarak gelişimini irdeleyebilmek.

Frankfurt Okulu'nun tarihi dört ayrı dönemde incelenebilir. 1923 ve 1933 yılları arasında kapsayan birinci dönemde büyük ölçüde Enstitünün yöneticiliğini Carl Grünberg yaptı. Grünberg'in vurgulamış olduğu toplumsal bir bilim olarak Marksizm'e bağlılık, bu dönemde Enstitü araştırmacıları tarafından da benimsendi. İkinci dönem, Nazi Almanyası'nda yaşama imkânı kalmayan Enstitü üyelerinin zorunlu olarak gittikleri

ABD'deki 1933-1950 arasındaki sürgün dönemidir. 1930 yılında Enstitünün müdürü olan Horkheimer ile birlikte enstitünün üyelerinin kuramsal gelişimiyle bu dönemde Enstitü bir düşünce okulu haline geldi. Enstitünün üçüncü dönemi 1950-1970 yıllarını kapsar. Enstitü üyelerinin, yani Enstitünün 1950'de tekrar Frankfurt'a döndüğü bu üçüncü dönem, Okulun düşünsel ve siyasal etkisinin en güçlü olduğu dönemdir. 1970'lerden sonra Enstitünün etkisinin azalmaya başladığı dördüncü ve son döneminden söz edilebilir. Enstitü, Adorno'nun 1969'da, Horkheimer'in ise 1973'teki ölümleriyle birlikte artık bir okul olmaktan uzaklaşmıştır. Bu süreçte köken olarak Enstitüyü etkileyen Marksizm'den de büyük ölçüde kopulmuştur.

Frankfurt Okulu kuramcılarının pozitivistliğe yönelik eleştirilerini değerlendirebilmek.

Teknolojik rasyonalite ve kültür endüstrisi ile birlikte pozitivistliğin epistemolojik ve metodolojik eleştirisi Frankfurt Okulunun temel ilgi alanlarından biridir. Pozitivistlik ve ampirizm eleştirisiyle alternatif bir epistemolojik metodoloji geliştirme girişimi Frankfurt Okulunun önemli bir uğraşı olmuştur. Onlara göre temel sorun gerçekliğin bilgisinin nasıl elde edileceğidir. Pozitivist epistemoloji araştırma nesnesini, araştırmacıdan kesin olarak ayırırken, Frankfurt Okulu kuramcıları düşüncenin nesnenin bir kopyası olmadığını ifade eder. Frankfurt Okulu'nun yaklaşımı, sosyal bilimcinin amacının görünenin altındaki özgerçeği ortaya çıkarması olarak gören eleştirel bir bilgi kuramına dayalıdır. Frankfurt Okulu kuramcıları pozitivistlik eleştirisini üç boyutta gerçekleştirir. Birincisi, pozitivistlik toplumsal hayatın doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyen yanlış yönlendirici bir yaklaşım olduğudur. İkincisi, pozitivistlik yalnızca var olanla ilgilenecek mevcut siyasal düzeni kutsallaştırır, statükoyu korur ve böylelikle radikal değişime mani olur. Son olarak, pozitivistlik yeni bir egemenlik biçimini, yani "teknokratik egemenliği" desteklemektedir.

Frankfurt Okulunun en temel yapıtlarından biri olarak kabul edilen Aydınlanmanın Diyalektiği kitabı ekseninde formel veya araçsal akıl eleştirisini analiz edebilmek.

Frankfurt Okulu kuramcılarının göre, Aydınlanmanın bilim ve ilerleme arasında kurduğu kaçınılmaz ilişki konusundaki varsayımları, karşılıklılık, mutluluk, özerklik ve demokrasi imkânlarını engelleyen araçsal rasyonalitenin saltanatını getirmiştir. Weber'in rasyonelleşme kategorisinden yola çıkarak gerçekleştirdikleri modernlik çözümlemesinde bu rasyonelleşmenin irrasyonelliğini göstermeye çalışmışlardır. Kuramcılara göre, modern kapitalist toplumların ekonomik örgütlenişi, araçsal aklın bu nihai zaferinin ve Aydınlanma'nın kendini yok edişinin zeminini sağlar. Araçsal rasyonellik, yeni ve teknolojik açıdan daha karmaşık bir tahakküm aracı olarak hizmet görmekte ve toplumun artan rasyonelleşmesinin daha fazla tahakküme, hatta köleliğe yol açma tehlikesi söz konusudur. Aydınlanma projesinin "rasyonel" ilkesi sonunda her sorunun "araçsal rasyonellik" mantığına göre çözülmesine çalışıldığı bir ortama zemin hazırlamıştır. Aydınlanmanın temel değeri olan "akıl" süreç içinde bir mit hâline gelerek bireyi her yönüyle düzenlenmiş bir sistemin kölesi hâline getirmiştir. Eleştirel kuramın öncülerinden Adorno ve Horkheimer'in kitle kültürü ve kültür endüstrisi eleştirilerini değerlendirebilmek.

Frankfurt Okulu kuramcılarının göre kültür endüstrisi ürünleri, kapitalist kültür endüstrisinin maksimum kâr elde etmek ve kitlelerin de ideolojik olarak mevcut sistemi olumlamalarını sağlamak amacıyla üretilen metallerdir. Kültür endüstrisi ya da kitle kültürü ürünleri yarattığı yanlış ihtiyaçlar ile insanları manipüle etmekte ve onları var olan düzenle uzlaştırarak kapitalist tahakkümün yeniden üretimine yardımcı olmaktadır. Gerçek sanat/yüksek kültür bireyi statükoya boyun eğdirmek yerine yabancılaşmaya ve egemen siyasal düzenin değerlerine direnmeye sevk etmişken, kitle kültüründe bu eleştirelilik ortadan kalkmıştır. Kültür endüstrisi ürünlerinde hakikilik, yenilik ve başka bir dünya tasarımına izin veren eleştirel mesafe ortadan kalkmıştır. Bu nedenle temel eleştiri, yeni ve başka bir yaşama duyulan umudun olumlayıcı kültür niteliğindeki bugünkü kültür tarafından yıpratıldığıdır. Kültür endüstrisi, insanı, geçmiş dönemlerdeki tahakküm yöntemlerinden ve pratiklerinden çok daha ince ve etkin yöntem ve pratiklerle tahakküm altında tutmaktadır.

Frankfurt Okulunun son dönem kuramcısı Jürgen Habermas'ın meşruiyet krizi, iletişimsel eylem, yaşantı dünyası ve sistem kavramlarını tanımlayabilmek.

Habermas'a göre, kapitalizmde temel sorun, ekonomik krizlerdir. Ekonomik sorunları çözmek için yapılan siyasal müdahaleler, istikrarsız bir piyasa ekonomisinde istikrarlı bir toplumsal düzen kurmanın olanaksızlığına dayanan bir rasyonel krizi ortaya çıkarmaktadır. Bu da, devletin, ekonomik sistemi planlama gerekliliğinin doğurduğu uzlaşmaz talepleri uzlaştıramamasından dolayı meşruiyetini kaybettiği bir meşruiyet krizine yol açabilmektedir. Habermas, diğer taraftan, insanların yaptırım, haz, güç, para gibi faktörlere dayalı araçsal ya da stratejik eylemler yerine, aklın rehberliğindeki paylaşılan anlamlar temelinde birlikte hareket ettikleri iletişimsel eylemin önemini vurgular. Sistem ise modern hayatın ekonomik ve bürokratik alanına karşılık gelir. Farklı bir ifadeyle, toplumun maddi yeniden üretiminden sorumlu olan, ağırlıklı olarak araçsal rasyonel ve onun etkililik ve hesaplanabilirlik ölçütlerinin biçimlendirdiği alanıdır. Yaşantı dünyası da aile, arkadaşlar ve gönüllü birlikler gibi, iletişimsel eylem ve paylaşılan değerlerin geliştirilmesine yönelik etkileşim alanlarını içerir.

ÜNİTE 8

YAPISALCILIK VE POSTYAPISALCILIK

Ontoloji varlığın ne olduğunu araştıran bir felsefe koludur. Toplumsal gerçekliğin esas doğasının ne olduğu yönünde ontolojik bir tartışma sosyolojik teorisinde her zaman önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Örneğin; Durkheim'ın

bireylerin üstünde ve üzerinde olarak tanımladığı toplumsal olgu kavramı,

Weber'in insan aktörler üzerinde vurgu yapan toplumsal eylem kavramı,

Marx'ın ise üretim ilişkileri üzerinde vurgu yapan materyalist yaklaşımı sosyolojik teoride toplumsal gerçekliğin doğasına yönelik ontolojik bir tartışmaya yolaçmıştır (Jary ve Jary, 1991, s.441).

Bilgi felsefesi olarak da adlandırılan ve Yunancada bilgi anlamına gelen episteme kavramından gelen epistemoloji nasıl bilebildiğimizi araştıran, yani bilginin kaynağını araştıran bir felsefe koludur. Epistemoloji ontoloji ile birlikte varoluş ve varlıkla ilgili tüm bilgilerin temeli olarak görülür.

“Yapısalcılığın işlevselcilikten ve pozitivist Marksizm'den farklılaştığı nokta, nesnel toplumsal olgular ile toplumu nesnel, problematik olmayan bir dışsal veriler şeklinde gören anlayışını reddetmesidir” (Swingewood, 1998, s.347).

“Yapısalcılık, gerçekliği, şeyler ve toplumsal olgular temelinde değil, ögeler arasındaki ilişkilere dayanarak açıklar”.

Oidipus karmaşasında erkek çocuk annesine karşı hissettiği libidinal duygular nedeniyle babasına karşı saldırgan duygular geliştirir ve babası tarafından penisi (kastrasyon ya da hadım) kesilmek suretiyle cezalandırılacağı kaygısına kapılır. Kastrasyon karmaşasının çözümü ile birlikte erkek çocuk anneden vazgeçer (ensest yasağını tanır), babayla özdeşleşir ve kültürün düzenine girmiş olur.

Kastrasyon karmaşası: “Oidipus döneminde yaşanan penisini kaybetme (erkek çocukları) ya da penisten yoksun olma (kız çocuklar) kaygısı.

İşaret, gösteren ile gösterilen arasındaki eşdeğerlik ilişkisinin toplumsal olarak yerleşmesi ve kural haline gelmesi sonucunda oluşur. Dilde gösteren ile gösterilen simetrik gibi görünse de kavram ve ses imgesi aynı harekette meydana gelirler. Dilsel bir gösterenin tek başına gösterilen ile hiçbir bağı yoktur.

Mitolojiler kitabında Barthes, “yeme, giyinme, tatile gitme, güreş etme gibi ayınların işaret sistemlerinin ‘mit’ olarak adlandırdığı başka bir anlamlandırma sistemi (yani başka bir dil) tarafından yönlendirildiğini bulur.

LéviStrauss, Yunan miti Oedipus'u öge yığınlarına ayırıştırarak çözümler. Bu ögeler kan bağı ilişkileri, insanın dünyadan doğabilmesi için canavarların insanlar tarafından katledilmesi ve mitteki karakterlerin isimlerinden oluşur. LéviStrauss'a göre anahtar öge “dünyadan doğmaktır”. Çünkü dünyadan doğmanın karşıtlığı kadından ve erkekten doğmamızdır.

“İdeolojik düzeyin sahip olduğu mekanizmalar kapitalist bir toplumsal formasyonda sadece üretim araçlarının değil, aynı zamanda üretim güçlerinin de yani emek gücünün de yeniden üretimini, başka bir deyişle üretici bireylerinde sisteme uyumlu hâle getirilmesini olanaklı kılmaktadır. İdeoloji bu işlevini ideolojik aygıtlar içerisinde bir üstyapı pratiği olarak gerçekleştirir.” (S.Üşür, 1997, s.41).

Althusser geleneksel Marksizm'in altyapıüstyapı modelini, özcü bir nitelik taşıması ve emeksermaye gibi tek bir egemen ögeyi öngören bir toplumsal totallik kavrayışına sahip olması nedeniyle reddeder. Bunun yerine ekonomik, politik ve ideolojik yapıların çokluğu, görece özerklikleri ve üstbelirlenmesinin vurgulandığı bir totallik kavramı geliştirir.

“Örneğin ‘kahverengi masa yuvarlaktır’ derken ‘kahverengi’ ile eşzamanlı ilişkiye giren ve kahverengi kavramının değerini veren yeşil, sarı arasında bir ‘ayıklama’ yaparız. Kavramlar arasındaki bu ilişki birbirlerini dışta bırakmaları yoluyla kurulur. Aralarındaki ilişki eşzamanlıdır, bir öncelik sonralık ilişkisi yoktur. Ayıklama süreci ‘masa’, ‘sandalye’, ‘koltuk’, yuvarlak, dikdörtgen, kare v.s. arasında geçerlidir” (Tura, 1996, 105).

“Semantik teori, kelimelerin anlamlarını veren bir sözlüğe dayanır. Sentaks ise yapılar (yüzeysel ve karmaşık yapılar, derin ve daha basit yapılar ve dönüşüm kuralları) ile ilgilidir. Yani sentaks, semantik (anlambilim) ile fonetik (sesbilim) arasındaki ilişkiyi sağlar (Tura, 1996, s.106).

Kitap 1835 yılı Fransa'sında yirmi yaşında annesini, kız kardeşini ve erkek kardeşini öldüren Pierre Rivière hakkındadır. Rivière'nin işlediği suçu ayrıntılarıyla yazdığı hatırat pek çok soruna işaret ettiğinden olacak, gerek dönemin tarihçileri arasında gerekse diğer alanlardan birçok kimse arasında derin bir ilgi uyandırır. (Sarup, 2004, s.99).

Yapısöküm herhangi bir metnin içindeki ikili karşıtlıkların (açık-kapalı, iyi-kötü, devamlı-devamsız v.b.) metnin bütünlüğü açısından tutarsız kullanımlarını ele alarak yazarın kurduğu kavramsal ayrımların başarısızlığını açıklamak için geliştirilmiş bir metin okuma yöntemidir.

1. Saussure dilbilim içerisinde söz alanını ihmal ettiği için bazı görüşler tarafından eleştirilir. Bu eleştirilerin sonucunda söz alanının önemsemesi ile ortaya çıkan çalışmaların ne olduğunu araştırınız.

Yapısalcı dil bilim tarafından bilim nesnesi haline getirilen dil karşısında söz alanı yine yapısalcı dil bilim tarafından eleştirildiği için saygınlık kazanmış ve söylem çözümlemesine dönüşmüştür. Söylem çözümlemesinde dil için geliştirilmiş çözümleme araçları söz alanına taşınır. Dilin bir yapı olarak çözümlemesi aslında söylemin bir süreç olarak analizidir. Böylece, anlam dilin yapısı ile ilişkilendirilirken, söylemde dil ile ilişkilendirilir ve iki ayrı yaklaşım ortaya çıkar.(Sancar S.Üşür, 1997, 88).

2. Yapısalcı dilbilimin yapı ile dilin ilişkisini nasıl kurduğunu araştırınız?

Saussure’cu dil bilim içerisinde işaretin gösteren ve gösterilenden oluştuğunu biliyoruz. Gösteren ve gösterilen birbirlerinden önce var olmazlar ve ilişkilerinin dışında hiçbir anlamları yoktur. Dolayısıyla işaretler ancak bir “anlamlandırma sistemi” içerisinde anlaşılabilirler. İşte yapı da gösterenlere ve gösterilenlere anlamlandırma olanağı verir. Yapı bir farklılıklar sistemidir. Dilde öğelerinin birbirlerini farklılık yoluyla meydana getirdikleri bir yapı olarak ortaya çıkar (Coward ve Ellis, 1985, 2930).

3. Dili kullanan özne olmasına rağmen yapısalcı dilbilim içerisinde özne neden yapı tarafından belirlenir? Saussure’un dilbilim çalışmaları içerisinde dil eşzamanlı ve kapalı bir yapı olarak ele alınır. Bu nedenden dolayı yapının bir figüranı olan özne, dil yani yapı neyi olanaklı kılarca onu söyleme ve anlamlandırma iktidarına sahip olur. Burada dilin bireyler tarafından gündelik kullanımlarının altında yatan bu yapıda özne bilinçli bir seçme ve benimseme konumunda değildir (S. Üşür, 1997, 77).

4. LeviStrauss’a ve yapısalcı dil bilime özne ile bağlantılı olarak getirilen eleştirilerden nelerdir?

Hem yapısalcı dilbilim içerisinde hem de LeviStrauss’un çalışmasında “Özne homojen ve kendi kendini denetleyebilir olmaktan uzaktır; özne varlığının bile farkında olmadığı bir yapı tarafından inşa edilir; yapıdaki ve bu yapıdaki dönüşümlerin nesnesidir” (S. Üşür, 1997, 80; Coward ve Ellis, 1985, 41). Dolayısıyla öznenin yapı tarafından inşa edilen bir nesne olarak ele alınarak onatibi kılınması yapısalcı çözümlemelere getirilen en önemli eleştiridir (S. Üşür, 1997, 80).

5. Ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerin birbirlerine karşı göreceli olarak özerk konumda olmaları ne anlama gelir?

Althusser’in yapı kavramında birbirlerine karşı göreceli özerk olan ekonomik, politik ve ideolojik düzeyler herhangi bir toplumsal formasyonun yapısal karmaşıklığında birleşirler. Dolayısıyla buradaki nedensellik çizgisel değil, yapısaldır. Toplumsal formasyonun düzeyleri arasında eşitsiz bir gelişme vardır (Swingwood, 1998, 359). Kendi iç belirlenim koşulları söz konudur. Her ne kadar düzeyler birbirlerine karşı göreceli olarak özerk olsalar da “son kertede” ekonominin belirleyiciliği söz konusudur.

ÖZET

Yapısalcılığı tanımlayabilmek.

Düşünce tarihi içerisinde herhangi bir çözümlemede “yapılar” a ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak insan özneler karşısında öncelik tanıyan kuramsal yaklaşıma genel olarak yapısalcılık denilmektedir. Bir analiz yöntemi olarak yapısalcılık ilk olarak dilbilimde özellikle Ferdinand de Saussure’un çalışmalarında gelişti. 1960’lardan sonra özellikle sosyal bilimlerde bir dizi alanda geliştirildi. Yapısalcılığın uygulayıcıları arasında antropolog Claude Lévi Strauss, edebiyat eleştirmeni Ronald Barthes, Psikanalist Lacan, Marksist filozof ve sosyolog Louis Althusser ve filozof Michel Foucault ile Jacques Derrida’yer alırlar.

Yapısalcılığın kökenlerini ve dil bilim ile ilişkisini kavrayabilmek.

Yapısalcılık dilsöz karşıtlığında dilin analizine, dolayısıyla toplumsal pratiklerin analizine yönelerek çığır açmıştır. Yapısalcılık toplumsal bütünlükleri ve bunların işleyişlerini açıklayan mekanizmaları gösterir. Dilbilimin katkısı çözümlenmeye çalışılan toplumsal pratiklerin, insanın dil kullanım özelliği ile birlikte dolaylanmış pratikler olduğu iddiası ile ortaya çıkar. Dolayısıyla, nesnel denen toplumsal pratikler dil ile adlandırılıp, anlamlandırılır ve toplumsal ile zihinsel arasındaki tek dolayım dil olur. Yapısalcılığın gelişmesinde S. Freud’un insan ilişkilerinin belirlenmesinin kaynağı olarak gördüğü bilinçdışı düşüncesi önemli olmakla birlikte esas kökenleri Saussure’un çalışmalarına dayanır. Saussure çalışmalarında dilin kendisinin yapısal özelliklerini eş zamanlı (senkronik) olarak inceler. Saussure dil içerisinde “dil” ve “söz” arasına bir ayırım getirir. Dil bir sistemdir ve söz ise dil sistemi içindeki bireysel gerçekleştirme edimleridir. Bir eylem olarak konuşma ancak geçerlilik kazandığı sistemin bütünü üzerinden anlaşılabilir. Saussure göre dil, bireylerin konuşmalarından bağımsız olarak var olan bir sistem ya da yapıdır. Saussure göre dil yapısının unsurları göstergeler yani işaretlerdir. Yapısalcılığın kurucu elemanları da bu işaretlerdir.

Yapısalcılığın semiyoloji (göstergebilim) ile ilişkisini açıklayabilmek.

Semiyoloji, basitçe dil, edebiyat, sanat ve diğertüm alanlarda beliren işaretlerin ya da işaret sisteminin genel bir çalışmasıdır. İlk olarak Saussure’un çalışmalarında ortaya çıkan semiyoloji ancak 1960’larda kitle iletişim ile

kültürel çalışmalarda gelişme imkânı bulabilmiştir. En önemli ve öncü takipçisi de Roland Barthes olmuştur. İşaretler sistemini çalışmayı mümkün kılan semiyoloji insan kültürünün araştırılmasında yapısalcı düşüncenin olabildiğince genişlemesini sağlar. Semiyolojinin konusunu oluşturan anlamlama dizgeleri el, kol, baş hareketleri, ezgili sesler, nesnelere, törenler, protokoller ve gösterilerdir. Bu dizgelerin hepsi dille bağlantılıdır. Her gösterge dizisi dille iç içedir ve bir bölümü dil dizgesiyle yapısal bir yineleme içerisindedir. Giyecekler, yiyecekler v.b. nesne bütünleri dizge durumuna dil aracılığıyla ulaşırlar. Semiyoloji toplumsal anlamlandırmanın sistematik yapısının incelenmesi ile ilgilidir. Bu noktada semiyoloji özellikle toplumdaki güç ilişkileri ile kültürel kodlar arasındaki ilişkilerin sorgulanmaya başlamasının önünü açmıştır. Roland Barthes'ın semiyolojiye yönelmesinin kökenlerinde de kültürel kodları, burjuva toplumunun kendini donattığı temsil etme biçimleri olarak görmesinden kaynaklanır.

Yapısalcılığın sosyal antropolojide gelişimini özetleyebilmek.

Yapısalcılığın sosyal antropoloji ile olan ilişkisini Claude LéviStrauss kurar. LéviStrauss'un çalışmaları ağırlıklı olarak mitlerin yapısal çalışmasına dayanır. Ne var ki burada "mit" R. Barthes'da olduğu gibi burjuva toplumunun günlük yaşantısının adlandırıldığı bir işaret ya da anlamlandırma sistemi değildir. Onun yapısal çalışmasında "mitler" daha çok "ilkel" toplumlardan özellikle de Güney Amerika toplumlarından alınmıştır. LéviStrauss ana terim olarak işareti alır ve yapısalcı kavramları antropolojik verilere dönüştürür. Kullandığı yapısal modeller üretim ve değişim süreci içerisinde eşzamanlı (senkronik) anı vurgular. LéviStrauss tüm kültürlerdeki gündelik faaliyetlerin ve geleneklerin temelinde belirli evrensel kurallar yattığını düşünür ve çalışmalarında bu evrensel kuralları keşfetmeye çalışır. Bu düşünceye göre özellikle akrabalık, yemek pişirme ve benzeri gözlemlenebilen gündelik gelenek, görenek ve kültürel alışkanlıkların temelinde, dil bilimdeki gramer ve anlam yapılarına oldukça benzeyen, evrensel yapılar ve kurallar yatmaktadır. Ona göre kültürel etkinliklerimiz dil yapılarında olduğu gibi doğakültür, cennet/dünya gibi karşıtların sembolik uzlaşısı temelinde oluşmaktadır. Tüm bunların temelinde ise insan bilincinin evrensel ilkelere göre işleyen yapıları yatmaktadır. LéviStrauss'un Totemizm (1969) ve Yaban Düşünce (1972) adlı çalışmaları bu kavramsal düşüncenin ürünleri olarak ele alınabilir. Bu çalışmaların sonucunda LéviStrauss, örneğin totemizmin yalnızca kabile topluluklarına özgü ve tek bir şey olduğu görüşüne karşı çıkar. Ona göre totemizm, genel görüngünün bir parçasıdır ve bu da insan düşüncesinin örgütlenmesiyle ilgilidir.

Yapısalcılığın Marksist düşünce üzerindeki etkilerini değerlendirebilmek.

Louis Althusser yapısalcı Marksizm'in öncüsü ve en önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Althusser'in çalışması Marx'taki altyapı ve üstyapı arasındaki ilişki sorununa odaklanır. Althusser'de toplumsal bütünlük kompleks bir yapıdır. Althusser'e göre toplum veya onun deyimiyle toplumsal formasyon, ekonomik, politik ve ideolojik olmak üzere üç ana düzeyden (yapıdan) oluşur. Althusser her "toplumsal düzey" in belirli bir pratiğe ve ilişkilere bağlı olduğunu söyler. Ekonomik düzeydeki ekonomik pratiği tanımlayan "Doğanın toplumsal ilişkiler içerisinde dönüştürülmesidir." Politik pratikte ise toplumsal ilişkilerin dönüştürülmesi söz konusu iken, "İdeolojik düzeyde ve pratikte ise, insanın kendi hayatıyla ilişkisi demek olan ideolojik tasarımlar dönüştürülür." Geleneksel Marksizm toplumda her şeyin ekonomik altyapı tarafından belirlendiğini savunurken, Althusser her bir düzeyin görece bağımsız veya özerk olduğunu savunur.

Yapısalcılık ile postyapısalcılık ilişkisini ve psikanalizle bağlantısını ilişkilendirmek.

Postyapısalcılığın öncülerinden Lacan'a göre bir tedavi yöntemi olarak psikanaliz, dil içinde ve dil aracılığı ile gerçekleşir. Ona göre Psikanalizin nesnesi olan bilinçdışı da dilin mantıki bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Psikanalizi bir dil analizi olarak görür ve psikanaliz pratiğinde ulaşmak istediği sonuç bir "anlam"dır. Bu ise yapısal bir belirlenimdir. Lacan'a göre, "Birey kendisi de dil içerisinde belirlenmiş bir konumdan konuşur. Bu konum Oedipal söylem tarafından verilir. Psikanaliz için dile hangi konumdan girildiği önemlidir. Öznenin kendisi dekendi sözünde bir dilbilimsel gösterenle temsil edilir. Böylece öznenin kendisi de dilin kendisini temsil etmesini sağlayan gösterenin dil tarafından belirlenmesi ile belirlenmiş olur" (Tura, 1996, 99).

Yapısalcılık ile postyapısalcılığı karşılaştırabilmek.

Postyapısalcıların yapısalcılara en önemli eleştirileri, sistemi ikili karşıtlıklar biçiminde anlamaya çalışmaları ve dilsöz karşıtlığında ya dile ya da söze vurgu yaparak toplumu anlamaya çalışmalarıdır. Yine yapının özneye dışsal olması ve öznenin yapı tarafından belirlenmesi postyapısalcılığın eleştirileri arasına girer. Bu ikili yapıların ve söz merkeziliğin eleştirisi için de J. Derrida yapısöküm yöntemini geliştirir.

Foucault da yapısalcılığın bütün ilişkileri dilsel, simgesel ve söylemsel bağlamda ele almasının eleştirilmesinden hareketle diğer kuramcılar gibi iktidarla ilgilenir. Dolayısıyla, "bireylerin iktidar ilişkileriyle belirlendiğini, iktidarın toplumsal gerçekliğin değişmez ilkesi olduğunu söyleyen" görüşe sahip oldu (Sarup, 2004, 110). İktidar ve söylem üzerine vurguları çalışmalarının ana temasını oluşturdu. Derrida'nın yapısökümle okumak istediği metinler ise geleneksel sosyal bilim anlayışı dediği kuramsal yapılarını ikili karşıtlıklar üzerine

kuran anlayışları eleştirdi. Yapısöküm herhangi bir metnin içinde geçen kavramların metnin bütünlüğü açısından tutarsız ve ikircik kullanımından yola çıkarak, metnin yazarının kurduğu kavramsal ayrımların başarısızlığını açıklamak amacıyla geliştirilmiş bir metin okuma yöntemidir. Foucault olayları, düz çizgisel ve gelişimsel dizgeler halinde anlatan geleneksel tarih yazımı anlayışını eleştirerek soykütüksel çözümleme ve arkeoloji yöntemini geliştirdi.

